

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR PEDAGOGIK OCH SPECIALPEDAGOGIK

Ett samspel som inte enbart hörs

**Två pedagoger visar hur Icdp påverkar de tysta och
försiktiga barnens möjlighet till delaktig i förskolan**

Författare: Monica Bäck

Magisteruppsats:	15 hp
Program:	Specialpedagogiska programmet
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Ht/2011
Handledare:	Agneta Simeonsdotter
Examinator:	Girma Berhanu
Rapport nr:	HT11-IPS-12 SPP600

Abstract

Magisteruppsats:	15 hp
Program :	Specialpedagogiska programmet
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Ht/2011
Handledare:	Agneta Simeonsdotter
Examinator:	Girma Berhanu
Rapport nr:	HT11-IPS-12 SPP600
Nyckelord:	Pedagogers förhållningssätt, "tysta, försiktiga barn", delaktighet, barnperspektiv

Syfte: Syftet är att undersöka hur två pedagogers förhållningssätt påverkar förutsättningarna för de "tysta och försiktiga" barnens möjlighet till delaktighet. För att besvara syftet utgår studien från tre frågeställningar. Vad innebär det för dessa pedagoger att arbeta utifrån icdp:s förhållningssätt i sitt samspel med barnen? Hur går diskussionerna utifrån begreppen: förhållningssätt, förutsättningar och delaktighet vid planering och utvärdering av den dagliga verksamheten? Hur ser förutsättningarna ut under dagens olika aktiviteter för de tysta försiktiga barnen?

Teori:

Sociokulturellt perspektiv, kommunikativt relationsinriktat perspektiv och Vygotskijs teori om den proximala utvecklingszonen.

Metod:

En kvalitativ undersökning med metoderna: Deltagande observationer, ostrukturerade intervjuer samt två djupintervjuer.

Resultat:

Det visar sig vara av stor vikt hur de två pedagogerna bemöter de tysta försiktiga barnen. Ska de kunna vara delaktiga så krävs det en lyhörd pedagog i dess närhet som kan uppmärksamma när barnet behöver vägledning och stöttning. Resultatet visar dock att det är en sak hur pedagogerna vill organisera upp och förhålla sig vid olika aktiviteter kring dessa barn, men en annan sak hur det sen blir i vardagen. Vidare visar undersökningen på en komplexitet som råder på de båda avdelningarna där studien utfördes. De två pedagogerna planerade och diskuterade kring begreppen förhållningssätt, förutsättningar och delaktighet dagligen. Den dagliga verksamheten innehöll dock många faktorer som ledde till att det inte blev som tänkt. Exempel på sådana faktorer som kom fram under intervjuerna var: många barn i gruppen samt olika tank inom arbetslaget.

Hade de här barnen en pedagog vid sin sida som såg och kunde tolka de små signaler som gavs så visade det sig direkt i hur delaktiga de blev i aktiviteten. Det räckte dock ofta med att pedagogen blev fokuserad på något annat barn en liten stund för att delaktigheten skulle minska och det tysta barnet blev avvaktande. Det visade sig även vid dessa situationer att barnen såg väldigt nöjda ut men även att pedagogen kunde tolka utifrån ett barnperspektiv om hur delaktigt barnet ville vara i just den aktiviteten.

Innehållsförteckning

Abstract	1
Innehållsförteckning	2
1. Bakgrund.....	4
1.1 Specialpedagogik inom förskolan	4
1.2 Utbildningen Icdp	5
2. Syfte	6
2.1 Frågeställningar	6
3. Tidigare forskning.....	6
3.1 Historisk tillbakablick	6
3.2 Icdp	7
3.3 Sociokulturellt perspektiv	8
3.4 Konventionen om barnets rättigheter	8
3.5 Vygotskij	9
3.6 Specialpedagogik i förskolan.....	9
3.7 Kommunikativt relationsinriktat perspektiv	10
3.8 Barnperspektiv	11
3.9 Sammanfattning	11
4. Metod.....	12
4.1 Pilotstudie	12
4.2 Urval	13
4.3 Deltagande observationer	13
4.4 Intervjuer	14
4.5 Etiska ställningstaganden	14
4.6 Databearbetning, analys och tolkning	15
4.7 Studiens trovärdighet	15
5. Resultatet av analysen.....	16
5.1 Vad innebär det för de två pedagogerna att arbeta utifrån icdp:s förhållningssätt i sitt samspel med barnen?.....	16
5.2 hur går diskussionerna utifrån begreppen: förhållningssätt, förutsättningar och delaktighet vid planering och utvärdering av den dagliga verksamheten?.....	19
5.3 hur ser förutsättningarna ut under dagens olika aktiviteter för de tysta försiktiga barnen?.....	20
5.3.2 När man kommer till förskolan.....	21
5.3.3 "fri lek"	21
5.3.4 vuxenstyrda aktiviteter.....	23
5.3.5 samling.....	25
5.3.6 matsituationen	25
5.3.7 tambursituationen.....	26
5.4 sammanfattning utifrån undersökningens syfte	27

6. Diskussion	28
6.1 Metoddiskussion.....	29
6.2 Specialpedagogisk relevans.....	30
6.3 Avslutande reflektioner och fortsatt forskning.....	30
Referenslista.....	32
Bilaga 1	34
Bilaga 1	35
Bilaga 1	36
Bilaga 2	37
Bilaga 3	38

1. Bakgrund

1.1 Specialpedagogik inom förskolan

Vad som anses som specialpedagogik inom förskolan kan skilja sig från förskola till förskola. Simeonsdotter (2009) anser att "förskollärare är utbildade i att se till alla barns olika behov oavsett deras erfarenheter och bakgrund" (s.192). Hon menar vidare att: "Förhållningssättet till barnen avgör också kvaliteten på arbetssättet i förskolan" (s.192). Undersökningen som kommer att ligga till grund för den här uppsatsen gör inte anspråk på att utgå från barnens perspektiv. På de avdelningar som ingår i undersökningen kommer pedagogernas förhållningssätt att påverkas av vilket barnperspektiv som råder. Det i sin tur är en faktor som påverkar resultatet av undersökningen. Vad jag menar med dessa begrepp kommer mer ingående förklaras i litteraturgenomgången.

På förskolor i Sverige är de allra flesta barnen inkluderade i verksamheten i vanliga barngrupper. Det är ofta föräldrarnas önskemål som styr vilken förskola eller avdelning som barnet ska placeras i eller också erbjuds platserna utifrån närhetsprincipen och plats i kö. Det finns väldigt få särskiljande lösningar med avdelningar enbart med barn i behov av särskilt stöd. Frågan jag ställt mig själv under hela utbildningen till specialpedagog är: Barnen är inkluderade, men vad erbjuder pedagogerna för förutsättningar till att de ska kunna bli delaktiga i förskolans samtliga aktiviteter och att kunna påverka sin vardag? Med allt större barngrupper anser jag att det kan blir mer komplicerat att hinna se och bekräfta varje barn och det finns de barnen som inte själva ser till att ta den tiden av pedagogerna. Specialpedagogen i den kommun undersökningen har genomförts poängterade att det var ytterst sällan hon blev kontaktad när det gäller de "tysta och försiktiga barnen". Här anser jag precis som Simeonsdotter att förhållningssättet hos pedagogerna är oerhört viktigt när det gäller att skapa förutsättningar för samtliga barn i gruppen. Folkman (1998) anser att dessa barns signaler inte alltid är så krävande, men att de behöver en individuell pedagogik som är tillrättalagd för deras utvecklingsnivå. Jag hoppas på att den här undersökningen kommer att ge en ökad kunskap kring hur förhållningssättet hos två pedagoger påverkar förutsättningarna för att dessa barn ska känna sig delaktiga. Undersökningen kan vara användbar som ett underlag vid planering när pedagogerna diskuterar arbetssätt som dels hjälper barnen att hantera svårigheter, men även när det gäller att förebygga så att situationer inte skapar svårigheter (Simeonsdotter 2009b, s.259). Att vara delaktig kan innebära mycket. Den här studien utgår från Berhanu och Gustafssons (2009) definiering av begreppet. Det innebär att kunna göra egna val och att själva bestämma över sin situation (s.85). Vidare beskriver de att en viktig form av delaktighet är just det ömsesidiga samspelet mellan individer som författarna benämner med interaktion, "där det finns ett givande och tagande mellan individen och hennes omgivning" (s.85). Det här leder vidare till att det kan vara en tydlig skillnad mellan att vara delaktig och att ha inflytande.

I de flesta barngrupper ute på våra förskolor stöter vi på barnen som är lite försiktiga och sällan kommer fram till oss vuxna för att söka kontakt och på det viset visa vad de vill. Många gånger använder de inte heller sitt verbala språk för att på så sätt nå fram till oss pedagoger i sina försök till samspel. De kan dessutom ha svårt för att få kontakt med de andra barnen och på så vis känna sig delaktiga och inkluderade i den sociala praktiken. Det är dessa barn som jag vidare använder begreppet "tysta, försiktiga barn". Folkman (1998) använder sig av begreppet inåtvända eller avskärmade barn när hon talar om dessa barn. Hon beskriver att det handlar om de barn som nästan aldrig säger emot eller försöker hävda sin vilja. Vidare anser hon att de sällan svarade på tilltal utan nickar eller skakar på huvudet. På samlingarna sa de inte heller "jag är här" eller jag vill. Det här är en definition som stämmer bra överens med

vilka barn som faller under begreppet "tysta försiktiga barnen" i den här undersökningen. Lyckas man med att inkludera samtliga barn i grupperna ute på våra förskolor, så anser jag att man har kommit en bra bit på väg mot en "förskola för alla". Den här undersökningen kan förhoppningsvis vara till hjälp i pedagogernas strävan att utgå från ett barnperspektiv och på så vis skapa goda förutsättningar för just en "förskola för alla". I läroplanen kan man läsa följande: "förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar sin förmåga att uttrycka sina tankar och åsikter och därmed få möjlighet att påverka sin situation" (lpfö 98 reviderad 2010, s.12). Studien är inte ute efter att försöka göra om dessa barn till att bli andra personligheter. Med delaktighet i den här undersökningen anser jag att det är viktigt att pedagogen uppmärksammar om barnet strävar efter att få vara delaktig i de olika situationerna, eller om de trivs med att vara själva eller tysta i just det sammanhanget.

1.2 Utbildningen Icdp

I den kommun undersökningen utfördes har samtliga pedagoger fått gå steg ett i utbildningen Icdp/vägledande samspel. Den kompletta utbildningen består av tre nivåer. I nivå ett som är en basutbildning får deltagarna en presentation av icdp, dess filosofi och teoretiska grund. Deltagarnas egen praktik och erfarenheter är här viktiga faktorer. Det övergripande målet i basutbildningen är att få inspiration och utveckla, men även uppmärksamma det positiva samspelet mellan sig själva och barnen, barnen sinsemellan och mellan vuxna. Ett viktigt delmoment för att få syn på samspelet är att videofilma sig själva i en samspelssituation som sedan analyseras tillsammans i utbildningsgruppen (Hundeide 2008). Hundeide (2008) anser att för att det ska ske en förändring av ett beteende hos deltagarna som går programmet så krävs det mer än språklig information. Det leder till att deltagarna får beskriva, hitta exempel på samspelssituationer samt diskutera och utbyta erfarenheter med andra, där vägledaren (utbildaren) har rollen som förmedlare inte instruerande (Hundeide 2008, s.47). Programmet bygger på att barnens initiativ och intressen tas tillvara och uppmärksammas av en lyhörd vuxen. Från början var det riktat mot föräldrar, men har sedan spridit sig till att omfatta pedagoger, socialtjänst och äldreomsorgen. Som förälder har man fokus på ett barn, medan man som pedagog har ansvar för en hel barngrupp på kanske tjugo individer som ska kunna vara delaktiga och få visa sina initiativ. Då kommer andra faktorer in som påverkar om alla kan ha möjlighet till en delaktighet. Den här undersökningen vill försöka fånga den problematiken och även se vilka som är de viktigaste framgångsfaktorerna när det finns en lyhörd pedagog i barnets närhet.

Syftet med den här satsningen är att det i kommunen ska finnas ett gemensamt förhållningssätt gentemot våra barn och unga som ska följa med dem hela vägen upp till vuxen ålder. Detta har pågått under två års tid och i början på juni 2011 var de sista pedagogerna på förskolorna färdiga. Att undersökningen gjordes i just den kommunen berodde på att vägledande samspel fokuserar just på förhållningssättet hos pedagogerna vilket leder till att det finns aktuellt och diskuteras ute på förskolorna.

2. Syfte

Syftet med undersökningen är att studera hur två pedagogers förhållningssätt påverkar förutsättningarna för de ”tysta och försiktiga” barnens möjlighet till delaktighet.

2.1 Frågeställningar

Centrala frågeställningar i studien är:

Vad innebär det för dessa pedagoger att arbeta utifrån icdp:s förhållningssätt i sitt samspel med barnen?

Hur går diskussionerna utifrån begreppen: förhållningssätt, förutsättningar och delaktighet vid planering och utvärdering av den dagliga verksamheten?

Hur ser förutsättningarna ut under dagens olika aktiviteter för de tysta försiktiga barnen?

3. Tidigare forskning

I det här kapitlet kommer tidigare forskning inom området tas upp. Det kommer starta med en historisk tillbakablick som hjälper till att förklara varför det idag är aktuellt med fokus just på pedagogens förhållningssätt. Programmet Icdp kommer att förklaras lite mer ingående. Vidare behandlas även forskning kring specialpedagogik i förskolan och hur det kan kopplas till den här undersökningen.

Forskning som vägledande samspel lutar sig mot som berör just pedagogens förhållningssätt blir en viktig del av kapitlet. Programmet har en stark teoretisk bakgrund och en del studier är även gjorda utifrån den teoretiska bakgrunden. Det saknas dock forskning kring just den problematik den här undersökningen kommer att belysa.

3.1 Historisk tillbakablick

En kort historisk tillbakablick kan förklara varför jag anser att det är viktigt att forska inom området. Avsnittet kommer även att tydliggöra varför det idag fokuseras just på pedagoger och deras påverkan på verksamheten och barnens möjligheter att kunna utvecklas maximalt utifrån individuella förutsättningar.

Från att ha en automatisk auktoritet i sin roll som pedagog till att ha en personlig auktoritet har resan varit lång och brokig. Ett viktigt årtal är 1958 då fysiskt våld avskaffades som pedagogiskt medel. (Juul & Jensen, 2009). Forskning i småbarnspedagogik av Åse Gruda Skard, Aase Hauch, Jens Sigsgaard, Thomas Sigsgaard och Nic Waal under 50 – talet ledde till att målsättningen vid de pedagogiska institutionerna förändrades från att betona anpassning till utveckling. Det viktiga blev att stimulera det enskilda barnets utveckling av motorik, språk, intelligens och kreativitet utifrån varje barns individuella potential (Juul & Jensen, 2009, s.19). Även FN:s barnkonvention blev en samhällsangelägenhet. Under den här perioden inträffade det att allt fler barn blev marginaliserade och diagnosticerades utanför normalområdet.

Samhället och pedagogiken har gått från att ha varit en ”lydnadskultur” där nyckelorden mer eller mindre var: lydnad och anpassning till en allt mer komplex struktur och kunskapssyn. I en lydnadskultur var det väldigt lätt att skulden när resultaten inte blev det förväntade hamnade hos barnen. Dagens samhälle är mer präglad av en demokratisk familjestruktur. Nu

söker pedagoger allt oftare i sitt eget agerande och i brister på pedagogiken när barnen inte kommer framåt i sin kunskapsutveckling. Detta leder till att förhållningssättet hos vuxna som befinner sig tillsammans med barn är av stor vikt när det gäller barnens möjligheter till delaktighet och att kunna påverka sin vardag (Juul & Jensen, 2009, s.32).

3.2 Icdp

Icdp:s grundare är Henning Rye och Karsten Hundeide. Programmet har en ganska kort historik och startade på 1990 – talet. Icdp finns idag i ett 20-tal länder och grundar sig på de senaste 25 årens empiriska utvecklingspsykologiska forskning. I Sverige utbildades de första icdp-vägledare 1999 av just Henning Rye. Under 2000-talet har programmet växt sig väldigt stort och idag finns det över 3000 personer som tillämpar programmet i sin verksamhet, av dessa är det en stor del specialpedagoger (Rye, 2009, s.10). Idag används det inom barnhälsovården, förskola, skola, äldreården samt socialtjänsten (Hundeide 2008).

Icdp (International Child Development Programme), vägledande samspel är ett program, som ingår i ett internationellt nätverk. En av kärnpunkterna är att förbättra levnadsvillkoren för barn över hela världen utifrån konventionen om barnets rättigheter. Utgångspunkten är att människan föds som en social varelse (Hundeide 2008, s.14), vilket jag anser går hand i hand med synen på människan inom det sociokulturella perspektivet. Ytterligare en utgångspunkt är att det är den icke verbala känslomässiga kommunikationen som är avgörande i samspel med småbarn (Hundeide 2008). Syftet med programmet är att öka förmågan att förstå och respektera varandra genom att utveckla lyhördhet och empati. Något av det viktigaste inom programmet är att det hela tiden är barnets eget initiativ som ska vara i fokus. Det är omsorgsgivaren, i det här fallet pedagogen som genom att gå programmet tränar sin förmåga att upptäcka, se och kunna följa barnens initiativ (Hundeide, 2008). Vägledande samspel betonar betydelsen av nära och tillitsfulla relationer, där kvaliteten i relationen är en förutsättning för barns växande och lärande. Det är dock inte alltid så enkelt att omvandla teoretisk kunskap med den praktiska verklighet man befinner sig i, eller som Rye (2009) anser om programmet: ”Så enkelt paketerat att man kan ta det för sunt förnuft – tills man inser dess överbrygning mellan teoretisk komplexitet och vardagsnära praktik” (s.9).

Lindström (2006) har skrivit en D-uppsats i specialpedagogik vid Örebro universitet kring programmet Icdp. Hon ville studera innebörden av Icdp med en förändrad syn på barn i samhälle och utbildningen. Det hon ville ta reda på i sin undersökning var hur utbildningen beskrevs av deltagarna, vad det inneburit för det pedagogiska arbetet och vad det i sin tur har inneburit för barnen. Som metod använde hon sig av kvalitativa gruppintervjuer av personer i arbetslag som tillsammans gått en Icdp utbildning. Undersökningen innefattade sex gruppintervjuer. Det hon kom fram till i sin undersökning var: utbildningen har inneburit att barnen får mer bekräftelse av pedagogerna, någon pedagog har förändrat sitt bemötande mot barnen genom att bli medveten om sitt kroppsspråk. Den här undersökningen berör frågeställningar som jag utgår ifrån i den här studien. Det är intressanta resultat som pekar på att om pedagoger gemensamt går utbildningen i Icdp, så påverkar det pedagogiken ute på förskolorna och framförallt då i hur pedagogerna samspekar med barnen. Den berör dock inte perspektivet en förskola för alla och hur pedagogerna kan i sitt förhållningssätt påverka de tysta barnens möjligheter till påverkan av sin vardag.

I det här sammanhanget är Rye (2009) intressant att lyfta i och med att han utgår från icdp:s grundtankar i följande citat:

Vilka pedagogiska, specialpedagogiska eller andra mer behandlingsorienterade åtgärder som än sätts in kommer den mellanmännsliga kommunikationen och interaktionen att vara grundläggande förutsättningar för barnets psykosociala utveckling och lärande (s.126).

3.3 Sociokulturellt perspektiv

Icdp är ett program som utgår från ett sociokulturellt perspektiv, där interaktionen mellan människor är nödvändig vid inhämtande av kunskap. Det centrala inom perspektivet är hur man kommunicerar och använder sitt språk. Säljö (2000) skriver att det är dessa faktorer som utgör en länk mellan barnet och omvärlden. Vilket är av stor vikt i den här undersökningen. För att förklara det sociokulturella perspektivet som begrepp använder jag mig av Nilholm (2007) och hans beskrivning: "Med ordet sociokulturell betecknas ett perspektiv som utgår ifrån att det sociala och kulturella sammanhanget är viktigt för att förstå interaktion, lärande och utveckling" (s.63). Enligt Säljö (2000) så är det samspelet mellan kollektiv och individ som är i fokus i perspektivet (s.18). Författaren anser vidare att "det är genom kommunikation som individen blir delaktig i kunskaper och färdigheter" (s.37). Vygotskij är en mycket viktig teoretiker inom det sociokulturella perspektivet vilket i och med det är den teoretiker den här studien lutar sig mot.

Ser man till förskolans styrdokument och framförallt förskolans läroplan så utgår den till stor del utifrån det sociokulturella perspektivet. Ett exempel på detta som direkt kan kopplas till den här undersökningen: "Förskolan ska vara en levande social och kulturell miljö som stimulerar barnen att ta initiativ och som utvecklar deras sociala och kommunikativa kompetens" (lpfö 98 reviderad 2010, s.6).

Vid Kristianstads högskola skrevs 2005 en c-uppsats i specialpedagogik av Carlsson och Stedt-Lindström som tangerar den här undersökningen och som utgår från det sociokulturella perspektivet. Den handlade om samspelets betydelse och social kompetens i förskola. Syftet med undersökningen var att lyfta fram den vuxnes betydelse för barns utveckling av social kompetens med fokus på pedagogen. Metoden författarna använde sig av var nio semistrukturerade intervjuer i tre kommuner. Resultatet av studien visade tydligt på att pedagogerna använder en medveten metodik som ska hjälpa barnen att utveckla sina sociala förmågor. Här spelar föräldrarna, men även pedagogerna en stor roll enligt författarna. Vidare visade undersökningen på att inte alla barn får det stöd de behöver för sin sociala utveckling. Det visade sig att de utagerande som fick mest uppmärksamhet medan de tysta barnen fick minst. I den här studien går jag ett steg vidare, med fokus just på dessa barn och hur en utbildning i Icdp gynnar eller missgynnar de tysta försiktiga barnen.

3.4 Konventionen om barnets rättigheter

Eftersom vägledande samspel utgår från konventionen och barnets rättigheter är det av vikt att lyfta dess grundtankar och kopplingen de har till den här undersökningen. FN:s barnkonvention lyfter barnets rättigheter över hela världen. En helhetssyn på barnets ställning i samhället ses som viktigt. Den är direkt riktad mot individen där man bl.a. trycker på rätten till medinflytande genom att bli respekterade för sina åsikter. Grundidéen bygger på "barn har rätt att få sina grundläggande behov tillgodosedda, att få skydd mot utnyttjande och diskriminering, att få uttrycka sin mening och bli respekterade" (regeringskansliet. 2006, s.6). Detta är en viktig aspekt att ha med sig i den här undersökningen. Samhället har krav på sig att tillgodose de behoven hos barnen.

I artikel 12 lyfts just ”barn måste få möjlighet att göra sig hörda och få påverka sin egen situation” (s. 12). Här betonas vikten av inflytande för individen och att man inom kommunal verksamhet beaktar det. Barnen ska kunna påverka och pedagogerna ska inta ett barnperspektiv i tillräckligt stor omfattning.

3.5 Vygotskij

Vygotskij är en teoretiker som spelar en stor roll utifrån icdp:s tankar och framförallt hans begrepp om den nära utvecklingszonen, eller den proximala utvecklingszonen. Båda begreppen innebär att det barnet kan göra genom samarbete och under vägledning av en lyhörd pedagog idag, kan den klara av att göra själv imorgon. Säljö (2000) formulerar det så här: ”med lite handledning eller assistans i omgivningen kan vi ofta lösa problem som vi skulle ha svårt att klara av helt på egen hand” (s.120). Hundeide (2008) anser att Vygotskij lägger stor vikt vid att söka efter positiva sidor hos barnet istället för att bekräfta och finna deras brister i begreppet proximala utvecklingszonen. Det leder vidare till att man i Icdp programmet tolkar det som att det är omsorgsgivarens (pedagogens) uppfattning av barnet som är det väsentliga. Hur de ser på barnet och dess eventuella ”brister” eller ”tror omsorgsgivaren att det finns en zon för förbättring och att de själva kan bidra till att förbättra barnets situation?” (Hundeide 2008, s. 34).

Att just Vygotskij nämns i den här undersökningen som en viktig teoretiker beror på att det enligt mig är direkt avgörande i hur pedagogerna förhåller sig till de tysta försiktiga barnen. Ska de barnen ha en möjlighet att utvecklas vidare maximalt så krävs det lyhörda vuxna runt omkring som kan stötta dessa barn och se var deras proximala utvecklingszon är.

3.6 Specialpedagogik i förskolan

Specialpedagogik i förskolans värld skiljer sig en del från hur man ser på specialpedagogik i skolans värld. Det finns dock gemensamma faktorer och en av dem är definitionen Simeonsdotter (2009) använder sig av när hon skriver om specialpedagogik, nämligen att det är när den vanliga pedagogiken inte räcker till (s.192). Ur ett specialpedagogiskt perspektiv anser jag att det kan finnas en risk att barnen som är tysta och försiktiga riskerar att hamna i ett utanförskap, med allt fler barn i barngrupperna. Danielsson och Liljeroth (2001) har forskat kring människor med svåra utvecklingshinder. Jag anser att man i deras forskning kan dra paralleller till den här undersökningen. Mycket i deras forskning rör sig just kring pedagogers förhållningssätt och hur den kan hämma eller främja utvecklingen hos barnen. Författarna anser bland annat: ”Att vara lyhörd för elevens kanske svaga signaler och initiativ och visa respekt för alla uttrycksformer skapar en grund för upplevelsen att vara sedd och bekräftad” (s.208). Vilket jag kan se är minst lika viktigt när det gäller de tysta försiktiga barnen. Vidare skriver de att: ”Det måste löna sig och det måste kännas meningsfullt att ta initiativ... En förtroendefull och väl tilltagen tid är därför nödvändig” (s.208). Heimersson (2009) visar även på: Myndigheten för skolutveckling(2005) fann i projektet *Elever som behöver stöd men får för lite* att: ”tysta och försiktiga elever med lärandeproblem inte uppmärksammades i lika hög grad som elever med beteendeproblem av utagerande karaktär” (s.60).

Det finns ganska lite forskat inom området kopplat just till dessa barn. Göthberg och Hansson (2010) gjorde ett examensarbete på lärarprogrammet vid högskolan i Borås som kan vara

intressant att ta upp i det här sammanhanget. De ville undersöka olika aspekter i muntliga yttranden mellan barnet och pedagogen, just när det gällde de tysta barnen. Metoderna som användes i undersökningen var schematisk observation med fältanteckningar och intervju. Resultatet visade på att de barn som av pedagogerna uppfattades som tysta fick många möjligheter till muntlig kommunikation med pedagogerna. Vidare visade undersökningen på att situationen har betydelse för hur många möjligheter barnen fick till kommunikation med pedagogerna. I den här undersökningen kommer den verbala kommunikationen enbart vara en del av möjligheterna till samspel med de tysta barnen, då jag anser att pedagogens förhållningssätt omfattas av en rad faktorer, där den verbala delen är en av många.

I en doktorsavhandling av Simeonsdotter (2009b) anser jag att det finns tänkvärda aspekter som är värda att lyfta i det här sammanhanget. I hennes doktorsavhandling vill hon belysa hur barn på olika sätt erfar och hanterar förskoleklassens pedagogiska samling. I studien ingår 115 barn och metoderna hon använde sig av var videoobservationer samt intervjuer. Studien utgår från barns perspektiv. Det är en av aspekterna som gör att jag vill lyfta fram den av vikt även för den här undersökningen, även om begreppet barns perspektiv innefattar att barnens röst ska vara hörd. Resultaten hon kommer fram till är att kommunikation, samspel och delaktighet i kombination med just pedagogernas möjlighet till att ta barns perspektiv är oerhört viktiga faktorer för att möjliggöra ett aktivt deltagande. Vidare lyfter författaren att barnen kan tappa lusten till lärande och hamna i svårigheter i skolan om förskolebarnen har problem att nå varandra i samspel och kommunikation med pedagoger. Ytterligare en koppling till den här undersökningen är att hennes doktorsavhandling belyser de barnen som inte har diagnostiserade svårigheter. Det är under det begreppet anser jag de tysta försiktiga barnen hamnar.

Även Folkman (1998) gjorde en undersökning som handlar om relationen mellan barn och vuxna. Den handlar om hur man pedagogiskt kan arbeta med aggressiva utagerande barn och som hon kallar dem "tysta, inåtvända". Författarens syfte var att undersöka hur förskolan kunde hjälpa dessa barn att utveckla förhållningssätt som ledde till social kompetens. För att få svar på detta syfte använde Folkman samtliga förskolor i en stadsdel i Stockholm. Metoden bestod av intervjuer av arbetslag. Sammanlagt intervjuades drygt 70 förskollärare alternativt barnskötare. Något som kom fram i den studien var: "Ett genomgående drag i förskolepersonalens bemötande av de barn som vände sig inåt var en önskan att påverka det som kan beskrivas som barnets anknytning till livet" (1998, s.55). Pedagogerna ville att barnen skulle utveckla sin självkänsla och det gjorde de genom att pedagogerna arbetade med att bygga upp barnens tillit till vuxna (Folkman, 1998). Undersökningen visade även på en känsla av maktlöshet hos pedagogerna eftersom barngrupperna var stora ute på förskolorna.

3.7 Kommunikativt relationsinriktat perspektiv

Ett specialpedagogiskt perspektiv som är relevant i den här undersökningen är det kommunikativa relationsinriktade perspektivet (koRP). Det är ett perspektiv som vuxit fram utifrån empiriska studier. Alexandersson (2009) beskriver det på följande sätt: "Samspelet mellan individ och omgivning samt en integrativ syn på delaktighet, kommunikation och lärande är inom detta perspektiv centralt" (s. 115). Inom det specialpedagogiska forskningsfältet har koRP vuxit fram utifrån empiriska studier. Nordevall, Möllås och Ahlberg (2009) anser att det är viktigt inom perspektivet "att analysera och belysa samspelets betydelse för den enskildes lärande och delaktighet" (s.171). Vidare anser författarna att om man ska möjliggöra en sådan analys så krävs det att de berörda egnas röster blir hörda (s.171).

I den här studien kommer det kommunikativt relationsinriktade perspektivet in som en viktig faktor. Hur samspelet mellan pedagogen och det tysta försiktiga barnet visar sig är till stor del beroende på pedagogens förhållningssätt. Det är dock viktigt att poängtera att barnets egen röst inte kommer att bli hörd i studien men däremot pedagogens röst genom intervjuer.

3.8 Barnperspektiv

Vilket förhållningssätt pedagogerna ute på förskolorna använder sig av är mycket beroende på vilken kultur som råder på den avdelningen eller förskolan. Det i sin tur visar på vilken barnsyn och i vilken grad man som pedagog kan inta ett barnperspektiv anser jag. I den här undersökningen enligt mitt sätt att se är det av stor vikt hur stor grad de två pedagogerna kan inta ett barnperspektiv. För att tydliggöra vad jag lägger i begreppet så lutar jag mig mot Simeonsdotter (2009b) definition. Hon beskriver det på följande sätt: Barnperspektivet handlar ”om att tillvarata barns villkor och verka för barns bästa, eller om att studera en kultur skapad för barn där information från barnen själva inte är nödvändig” (2009b, s.21).

Det den här undersökningen vill belysa är hur pedagogernas förhållningssätt utgår från barnperspektivet i olika lärandesituationer i en förskola för alla. Ser man det utifrån ett specialpedagogiskt perspektiv så avser Simeonsdotter: ”alla barns olikheter skall kunna mötas och bemötas inom en institutionell verksamhet” (2009b, s. 17). Vidare anser hon att barnens egna förutsättningar ska styra pedagogens förhållningssätt där det är av betydande roll hur samspelet och kommunikationen ser ut (s.18). Pedagogen har en mycket stor roll i hur de tysta försiktiga barnen blir bemötta utifrån sina förutsättningar anser jag där det är direkt avgörande om de ska kunna känna sig delaktiga samt att de har möjlighet att kunna påverka sin vardag.

3.9 Sammanfattning

Den tidigare forskningen visar klart och tydligt att pedagogers förhållningssätt är en mycket viktig faktor just när det gäller att skapa förutsättningar för en gynnsam kunskapsutveckling hos barnen (Danielsson & Liljeroth,2001). I ett demokratiskt samhälle som mer och mer präglas av respekt för individen oavsett ålder är det viktigare att se till sig själv som pedagog hur man är i sitt bemötande än att försöka hitta fel och brister och därigenom placera individerna i fack som normala eller icke normala. Det talas om en ”förskola och skola för alla” där alla barns olikheter ska kunna hanteras och mötas och barnens egna förutsättningar är av stor vikt i bemötandet. Ovanstående forskning visar på att vi är en bit på väg när det gäller att lyckas tillfredsställande med det. Dels genom att det forskas mycket kring just pedagogers förhållningssätt och hur det påverkar den pedagogiska verksamheten ute på våra förskolor. Men även att man i flera kommuner satsar på att kompetensutbilda pedagogerna i ämnet och då tänker jag nu på satsningar som t.ex. Icdp/vägledande samspel.

Resultaten av den tidigare forskningen visar dock på att det är en svår uppgift att lyckas med som pedagog. Många faktorer påverkar deras ambitioner och vardag. Ur ett specialpedagogiskt perspektiv kan jag se att det är de ”tysta försiktiga barnen” som många pedagoger känner en oro över att de inte hinner bemöta på ett tillfredsställande sätt. Det som framkom var just faktorer som: en känsla av maktlöshet med stora barngrupper, de utåtagerande barnen får mest uppmärksamhet medan de tysta får minst vilket Carlsson och Stedt-Lindströms (2005) studie visade på.

Det är utifrån det specialpedagogiska perspektivet den här undersökningen spinner vidare på.

4. Metod

En kvalitativ undersökning lämpade sig bäst vid den här formen av studie, vilken riktar sitt intresse mot individen och hur individen formar och tolkar sin verklighet. Vidare har den kvalitativa undersökningen ofta fokus mot interaktioner mellan människor, vilket studiens fokus kommer riktas mot.

Ska man kunna titta på ett förhållningssätt och hur pedagoger använder det, så är det svårt att göra det utan att forskaren går in och är nära de människors agerande som är tänkt att studera (Backman 2008). Det studien var ute efter var att försöka tolka och förstå resultaten som framkommit under undersökningens gång, inte att generalisera förklara eller förutsäga något (Stukat, 2007). Undersökningen inspireras av etnografisk metod, med ett sociokulturellt perspektiv som utgångspunkt.

4.1 Pilotstudie

Under våren 2011 genomförde jag en pilotstudie i den kommun som undersökningen utgår från. Pilotstudien inbegrep samtliga avdelningar på förskolorna i kommunen (21st), för att stötta och hjälpa till med implementeringen av icdp. Studien gick till på följande sätt: jag var på avdelningarna två gånger. Vid första tillfället i verksamheten i två timmar som deltagande observatör. Vid det tillfället fördes kontinuerliga anteckningar där fokuset var pedagogernas samspel med barnen i den verksamhet som pågick naturligt under dessa två timmar. Anteckningarna analyserades snarast efter observationstillfället och vid detta analysarbete användes ett reflektionsdokument (bilaga 1). Vid det andra tillfället gjordes en återkoppling med arbetslaget. Då var tidsomfattningen ca 1 timme och det skedde utan barn. Vid återkopplingen fick pedagogerna en bekräftelse på sitt sätt att samspela med barnen utifrån icdp:s 8 samspelstema (bilaga 1). Konkreta exempel från observationstillfället användes som diskussionsunderlag under denna återkoppling. Pedagogerna fick sedan behålla en kopia av reflektionsdokumentet.

När jag var ute och observerade på avdelningarna och fick ta del av ett förhållningssätt till barnen som utgick från icdp:s grundsyn, så dök många tankar och reflektioner upp. Det var en del tankar som inte ingick i uppdraget att hjälpa till och stötta i implementeringen av icdp ute i verksamheten. Utifrån dessa växte tankar fram som ligger till grund för den här uppsatsen. Dessa bygger på följande reflektioner: Pedagogerna arbetar utifrån icdp:s 8 samspelsteman, där dialogens betydelse står i fokus och där barnens initiativ följs upp och fördjupas i ett nära samspel. Frågan är dock hur de gör det med samtliga barn? Har utbildningen i detta förhållningssätt lett till att man som pedagog i sin strävan att använda sig av Icdp:s tankar interagerar mer tidsmässigt med de barn som själva aktivt samspelar med pedagogerna. Samtidigt som barnen som sällan själva söker kontakt med pedagogerna för ett ömsesidigt samspel de "tysta, försiktiga barnen" får mindre med pedagogtid och därmed inte ges förutsättningar som leder till delaktighet. Jag vill utifrån dessa tankar undersöka just hur samspelet mellan pedagogerna och de tysta barnen ser ut under förskolans dagliga verksamhet och hur förhållningssättet leder till förutsättningar som hjälper dessa barn att bli delaktiga men att även kunna påverka sin vardag. Förhoppningsvis kommer undersökningen att leda till en ökad kunskap om barns lärandemiljö i förskolan. Simeonsdotter (2009) poängterar även att "det är viktigt att lyfta fram kunskapsområdet för att öka kunskapen om hur man som förskollärare kan motverka att barn riskerar att hamna i svårigheter" (s.209).

4.2 Urval

Två pedagoger valdes ut utifrån följande kriterier: de skulle vara förskollärare eftersom det är förskollärarna som har ansvaret i den pedagogiska planeringen. En viktig faktor var att de skulle ha arbetat minst tre år ute i verksamheterna för att på så vis ha fått en viss erfarenhet vilket jag anser är betydelsefullt i den här undersökningen. Det skulle dessutom vara två förskollärare som inte har småbarn, eller själva ofta är sjuka. Detta beroende på att insamlandet av empiri skedde under endast två månader och att den utgick från ett litet urval. Urvalet diskuterades med specialpedagog i kommunen. Hon användes sedan som grindvakt och hennes hjälp ledde till avdelningar och pedagoger som var lämpade för denna undersökning. Aspers använder sig av ett liknande begrepp, nämligen informanter och nyckelinformanter. (2007). Dessa blev sedan tillfrågade om de ville delta i studien.

4.3 Deltagande observationer

För att få svar på mina frågeställningar utfördes undersökningen med hjälp av två metoder. Stommen bestod av deltagande observationer. Den metoden gav mig en möjlighet att komma nära fältet jag forskade kring, men framförallt gav det empiri, som tydliggjorde interaktionen mellan pedagogerna och barnen. Vidare gav observationerna en inifrånkunskap vilket ledde till kännedom om det sociala samspel som försiggick mellan pedagog och barn. Det hade varit svårt att få ett lika rikt material genom t.ex. enkäter. Observationerna pågick under ca två månaders tid och gick till på följande sätt: Jag som forskare deltog regelbundet under verksamhetens dagliga aktiviteter, på två olika förskoleavdelningar. På varje avdelning utgick observationerna ifrån en pedagog och dess förhållningssätt.

För att skapa en bild av avdelningarna där observationerna utfördes följer en kort beskrivning av hur det ser ut på dessa två.

Den ena avdelningen bestod av: 3 pedagoger som arbetade heltid, 20 barn ålder 3-5 år, 9 flickor och 11 pojkar.

Miljön inne: 1 dockrum, 1 stort rum med byggmaterial, bilar, soffa, bord + stolar till pyssel. 1 stort rum med 2 bord. 1 gemensam lekhall tillsammans med en annan syskonavdelning. I lekhallen finns det affär, hemvrå och soffa. 1 målarrum tillsammans med en annan avdelning.

Den andra avdelningen bestod av: 3 pedagoger som arbetade heltid, 19 barn 3-5 år, 10 flickor och 9 pojkar.

Miljön inne: 1 litet rum med ett bord spel och pussel, 1 rum med bygg, samling och djur, 1 rum med 2 bord, spel, 1 lekhall tillsammans med en annan syskonavdelning, 1 rum med soffa, utklädningsrum och bilar samt 1 målarrum tillsammans med en annan avdelning.

Vid varje observationstillfälle som pågick i två timmar skrevs en slags strukturerad dagbok (Stukat 2007). Rollen som observatör var att delta och följa en och samma pedagog under de två timmar varje observationstillfälle var på avdelningen. Jag svarade på frågor som barnen ställde direkt till mig, men deltog så lite som möjligt direkt i samspel och aktivitet med olika barn. Detta för att kunna behålla fokuset på hur pedagogen interagerade med de tysta försiktiga barnen. Block och penna låg ute i tamburen vilket ledde till regelbundet kortare avbrott för att skriva ner observationerna.

De tysta barnen letades inte upp innan undersökningen började, utan jag ansåg att det i varje barngrupp fanns ett eller flera barn som av olika anledningar hamnar under det begreppet

enligt tidigare definition. Studien går inte heller in på bakomliggande orsaker till varför barnen var tysta eller försiktiga. Under observationerna ansåg jag att det var möjligt att upptäcka dessa barn i de två grupper studierna utfördes. Detta val gjordes eftersom det var pedagogernas förhållningssätt och interaktion med de barnen som var i fokus och då fanns det ingen anledning att leta upp eller peka ut vilka dessa individer var. Det underlättade även ur etiska aspekter. Viktigt att notera är att eftersom fokuset var pedagogernas förhållningssätt kan inte undersökningen säga något om barnen verkligen kände sig delaktiga ur barnens perspektiv.

4.4 Intervjuer

För att få en mer sammansatt bild lutar jag mig mot Nordevall, Möllås och Ahlbergs beskrivning: ”genom att fråga efter de deltagandes erfarenheter i intervjuerna uppstår en interaktion med observationsmaterialet” (2009,s179). Det ledde till att undersökningen utgår dels av ostrukturerade intervjuer i samband med observationerna för att på så vis få svar på frågor som dykt upp under observationstillfället. Någon gång mitt i insamlandet av data planerades en djupintervju med en pedagog/avdelning (bilaga3) in. Den intervjun utgick från vissa temaområden som jag reflekterat över i den fortgående analys av den insamlade empirin. Ett antal huvudfrågor följdes upp med frågor på ett individualiserande sätt (Stukat 2007). Att dessa intervjuer låg vid just den tidpunkten berodde på att det underlättade för pedagogerna att svara på frågorna om ett förtroende hade byggts upp. Dessutom var det lättare att formulera frågorna efter att ha fått en inblick i verksamheten. Ytterligare en orsak: efter intervjun fanns möjligheter i de fortsatta observationerna att studera förhållningssättet utifrån intervjusvaren, antingen kunde detta styrka svaren, eller också kunde det visa en sak vid intervjun och en annan i verkligheten. Syftet med intervjun var att på så vis få klargjort vad det innebar för dessa pedagoger att arbeta utifrån Icdp:s förhållningssätt.

4.5 Etiska ställningstaganden

Studien har utförts i enlighet med Vetenskapsrådets forskningsetiska principer i så stor utsträckning som möjligt (Vetenskapsrådet, 2006).

Pedagogerna fick skriftlig (bilaga 2) samt muntlig information om undersökningens syfte och efter det lämnade samtycke att ingå i studien. Vid det tillfället var jag noga med att informera om studiens syfte, men även att pedagogerna fick reda på möjliga fördelar och nackdelar med att delta. Pedagogperspektivet ledde till att inte enskilda föräldrar behövde lämna sitt samtycke till undersökningen. Däremot deltog jag under ett föräldramöte där föräldrarna fick muntlig information om studien, där föräldrarna hade möjlighet att komma med synpunkter och frågor. Formellt tillstånd hos förskolecheferna var också av stor vikt för undersökningen.

Konfidentialitet i forskningen var en annan aspekt som var viktig att tänka på och den vill säga att du inte skall offentliggöra data som kan avslöja personlig identitet för dem jag skriver om. Förskollärarna som studerades garanterades anonymitet samt att resultaten inte skulle användas i annat syfte än till forskning. Anteckningar från observationerna hölls inlåsta under studiens gång. De båda pedagogerna fick erbjudande om en sammanfattning av studien, vilket skedde tillsammans med hela arbetslaget samt specialpedagog i kommunen. Slutligen fick de även reda på hur de så småningom kunde läsa den publicerade undersökningen.

4.6 Databearbetning, analys och tolkning

Eftersom det här är en kvalitativ undersökning kommer den insamlade empiri försöka skapa en förståelse av de handlingar jag sett vid observationstillfällena men även koppla ihop det med innebörden i texterna från intervjuerna (Ahlberg, 2009, s.23).

Observationerna analyserades vid många tillfällen. En första analys och tolkning skedde i och med stödanteckningarna ute på fältet. Efter varje observationstillfälle skrevs dessa rent på datorn. Anteckningarna lästes sedan igenom ett antal gånger under de två månader som observationerna pågick. Det fortsatta analysarbete gick ut på att försöka förstå och hitta mönster som framkommit under observationerna, men även att se och tolka utifrån både ett pedagogperspektiv och ett barnperspektiv (Ahlberg, 2009). Det analysarbetet gjordes stegvis. I det första steget skrevs hela händelseförloppet ner. Sedan plockade jag ut de situationer som innehöll information utifrån undersökningens frågeställningar. Slutligen relaterades den empiriska studien ihop med undersökningens teoretiska ram och de centrala begreppen (Alexandersson, 2009).

Djupintervjuerna spelades in och sedan skrevs de ut i sin helhet, men dock inte med diverse ljud (Stukat 2007). I det fortsatta analysarbetet lästes dessa igenom upprepade gånger. Den totala insamlade empirin låg till grund i det fortsatta analysarbetet och det ledde fram till resultatdelen.

4.7 Studiens trovärdighet

Det hade varit önskvärt med minst tre pedagoger, för att få ett rikare material att analysera. Pga. begränsad tid valde jag dock att endast ha två pedagoger med i undersökningen, vilket gav mig en möjlighet att följa dessa vid flera tillfällen än om det hade varit flera. För att stärka undersökningens trovärdighet lät jag de två pedagogerna läsa igenom resultatdelen och på så vis ha en möjlighet att komma med kommentarer (Alexandersson 2009).

En risk med metoden som var viktigt att ha i beaktande är att den deltagande observationen påverkar de observerande och förändrar deras beteende (Stukat 2007). Dock hoppades jag att förändringen blev minimal allteftersom observationerna blev fler. Metoden är inte heller ny för dessa pedagoger vilket underlättade och minimerade påverkan.

En svårighet vid utförandet av den här studien var en mycket stor förförståelse i och med att undersökningen att skedde i en verksamhet i en ganska liten kommun där jag själv arbetat i många år. Dessutom utgick undersökningen från pilotstudien som nyligen utfört. Det här påverkade givetvis analysarbetet av empirin. För att påverkan skulle bli så liten som möjligt skrevs förförståelsen ner innan undersökningens början vilket förhoppningsvis hjälpte till att se vad som var vad i det vidare analysarbetet. Det behövde dock enbart inte ses som en nackdel, utan det var även en tillgång för tolkningen där tankar kunde användas, men även känslor och erfarenheter för att förstå vad det var jag sett under observationerna (Stukat 2007).

Den här studien kan generaliseras i mycket liten grad. Detta beror givetvis på ett mycket litet urval, men även att området är väldigt komplext. Jag har i den här undersökningen valt att inte över huvudtaget närma mig området ur ett genusperspektiv, men är medveten om att även barnens kön är en faktor som påverkar pedagogernas förhållningssätt. Ett konkret exempel på

det kommer från en av intervjuerna. Här frågade jag om pedagogen tyckte att de tysta försiktiga barnen fanns både bland pojkar och flickor:

- Jaa, men oftast är det tjejer. Men jag har träffat många killar också men dom kommer oftast med ganska fort och oftast är dom såna som inte vill vara med på mer gemensamma lekar. Dom kan prata och dom kan leka när det är fri lek men när det är vuxenstyrt och när det är många. Dom är mer försiktiga egentligen dom är inte tysta och tillbakadragna utan dom är lite mer rädda att göra fel. Dom vill veta vad det är dom gör, hur det går till och vill titta ett par tre gången innan dom vågar vara med.

Detta leder till att studiens resultat inte bara kan ses som en sanning. Det undersökningen kan bidra med är att diskussionerna väcks utifrån resultaten. Man kan då i diskussionerna ute på förskolorna relatera till liknande verksamheter (Stukat 2007).

5. Resultatet av analysen

För att resultatet ska bli enkelt att följa så kommer detta kapitel delas in i underrubriker utifrån frågeställningarna som i sin tur leder fram till ett resultat utifrån undersökningens syfte. Under de olika rubrikerna presenteras mönster som framträder utifrån analysarbetet av empirin. Här kommer exempel dels från observationerna, men även kopplat till intervjuerna av de båda pedagogerna. Vilket är av stor vikt när studien utgår från det kommunikativt relationsinriktade perspektivet (Nordevall, Möllås & Ahlberg, 2009).

5.1 Vad innebär det för de två pedagogerna att arbeta utifrån icdp:s förhållningssätt i sitt samspel med barnen?

Analysen av observationerna visade på två pedagoger som arbetade utifrån Icdp:s intentioner när det gällde förhållningssättet gentemot barnen. Det visade sig genom en stor respekt för barnet som individ oavsett bakgrund eller personlighet. Lyhördhet och empati för de tysta och försiktiga barnen fanns det många exempel på. I flera situationer framkommer det pedagoger som befinner sig i ett nära samspel med de här barnen. Samspelet gav sig i uttryck på många olika sätt. Pedagogerna använde de åtta samspelsteman (bilaga1) i den praktiska vardagen med de tysta försiktiga barnen. För att göra det tydligt kommer jag att redovisa något praktiskt exempel från varje tema utifrån observationerna:

Samspelstema 1: visa positiva känslor - att du tycker om barnet. Intresse och omsorg om barnet som person. Vi är inne på avdelningen och aktiviteten just nu är "fri lek". Tyst och försiktig flicka har länge suttit vid ett bord tillsammans med pedagog och tre barn till. De andra tre barnen sitter och gör en garnboll. Följande sekvens utspelar sig: Efter en stund frågar hon flickan om hon vill göra en sån, hon nickar. Pedagogen tar henne i handen och de går iväg för att hämta kartongblad. Pedagogen sätter sig på kortsidan med flickan bredvid sig på långsidan. När hon pysslat färdigt kryper hon upp i pedagogens knä igen, sitter en stund i knät. Blir omkramad av pedagogen några gånger.

Samspelstema 2: Visa följsamhet/följ barnets initiativ. Uppmärksamma hur barnet har det och så långt som möjligt anpassa dig till det barnet är upptaget av. Även den här sekvensen utspelar sig under en stund när det är "fri lek". Tre flickor sitter vid ett bord med en mattevåg och jättemånga plastfrukter framför sig. Pedagogen sätter sig hos dem och frågar vad de gör.

Det är en affär där man kan handla. Pedagogen får lite pengar att handla för. Den tysta flickan är aktiv och pratar hon också.

Samspelstema 3: Ha en god dialog med barnet - utbyt positiva känslor. Kroppskommunikation som leenden, ögonkontakt, gester, glädje och positiva kommentarer. Det är förmiddag inne på avdelningen. Vid halv tio kommer det över två barn från småbarnsavdelningen som ska börja på avdelningen. Det ena barnet är väldigt försiktigt. Pedagogen försöker etablera en kontakt genom att sätta sig ner på huk hon barnet och ler när hon pratar med henne. Flickan svarar med ögonkontakt, men inte verbalt. Det intressanta är att den förut så tysta flickan går fram till det nya barnet ler mot henne och börjar prata med henne.

Samspelstema 4: Uppmuntra och bekräfta barnet. Förmedla känslan av kompetens till barnet, uppmuntran för det som barnet klarar av att göra, viktigt för att skapa en positiv självbild. Vi befinner oss inne på avdelningen. Det är morgon och ett av de tysta försiktiga barnen har nyligen kommit. Efter en stund sätter han sig vid bordet och grejar med ett spel. Efter ytterligare en liten stund frågar en pedagog om han vill spela spelet med henne. Det vill han och de sätter igång att spela. Pojken pratar med pedagogen och mig fast väldigt tyst. Pedagogen böjer sig ned och bekräftar honom under tiden vi spelar genom både ögonkontakt, sitt kroppsspråk och ord.

Samspelstema 5: Hjälp barnet samla sin uppmärksamhet - dela fokus. Utvecklar barnets intresse och koncentration. Det är ganska ljudligt inne på avdelningen. Inga konflikter, men många barn och aktiva lekar. En pojke smyger omkring tyst och kommer inte med i någon lek vad jag kan se. En liten stund senare uppmärksammas det av pedagogen. De går in i ett litet rum. Hon sätter sig på en stol bredvid på samma nivå som barnet och är fokuserad på här och nu. De samtalar både verbalt och icke verbalt. Hon frågar honom vad han vill göra. Det slutar med att vi tre sitter i det lilla rummet och pojken pärlar ett halsband.

Samspelstema 6: Förklara och ge innehåll åt det som händer med entusiasm. Beskriv, ge ord, utveckla språket, ge nya ord. Gör upplevelsen tydlig, begriplig och meningsfull (kasam). Vid niotiden kommer det 2 flickor nästan samtidigt, väldigt avvaktande i hallen. Pedagog pratar en stund direkt till barnet, men även till pappan. De pratar om vad pappa jobbar med och att det är mamma som hämtar på förskolan idag efter mellanmålet när hon har arbetat färdigt. Tar barnet i handen skojar att de ska skynda sig till fönstret för att hinna före pappa för att vinka. Flickan ler och skyndar med.

Samspelstema 7: Utvidga barnets upplevelser genom jämförelser, förklaringar och berättelser. Jämför nuvarande och tidigare upplevelser. Den här sekvensen utspelar sig under en samling. Det är dags för barnens val. Pedagogerna berättar om de olika korten med aktiviteter som man kan välja mellan förklarar och berättar om hur det var förra veckan när det var barnens val. Sedan ska barnen få välja kort utifrån vilken aktivitet de vill göra. Ingen av de 2 flickorna vågar gå fram för att välja kort utan att handgripligen få stöd av pedagog. Den ena pekar då på bilden hon vill välja, den andra nickar när pedagog pekar på en viss bild.

Samspelstema 8: Hjälp barnet att kontrollera sig själv och sätta gränser på ett positivt sätt - genom att vägleda och visa på alternativ och planera tillsammans. Vägled barnets handlingar steg för steg. Hjälp barnet till självreglering och stöd barnet i eget ansvarstagande. Hjälp barnet hantera och genomföra sina mål och planer. Ge tydliga signaler om vad som är tillåtet och inte tillåtet. Det här är det temat som jag anser visar tydligt förmågan hos pedagogen att

utnyttja Vygotskijs begrepp om de "nära utvecklingszonen". Jag kunde i observationerna se oerhört mycket vägledning gentemot de här barnen, däremot väldigt lite signaler om vad som var tillåtet och inte tillåtet. Den här observationen gjordes ute. Tre flickor lekte tillsammans på en cykel. Helt plötsligt springer två av dom iväg och den tredje blir kvar ensam. Flickan tar fingret i munnen, sänker huvudet och blir avvaktande. Efter en stund uppmärksammas hon av pedagog som tar henne i handen och de deltar i de andras lek båda två. Efter ytterligare en stund "glider" pedagogen ut ur leken.

Vid intervjuerna beskriver den ena av pedagogerna vad det innebär för henne att arbeta utifrån Icdps förhållningssätt på det här sättet:

Mycket är ju det att man stöttar dom, att man berömmar alla små framsteg dom gör, det behöver ju inte va nåt stort, det räcker ju med att dom går med i leken en gång och man säger o vad roligt att du leker och att man stöttar på det viset. Inte gör det för stort heller för då kanske ååh hjälp nu gör jag nåt som jag inte brukar göra, att man som pedagog uppmärksammar det för mycket, men att man jämt bekräftar med ett litet ord "vad bra att ni leker eller vad bra att ni gör det där". Sen så får man ju liksom hjälpa dom lite också, dom som inte vågar får man ju på andra sätt. Vågar dom inte gå och hämta nånting så följer man med dom och man följer med dom och plötsligt en dag så går dom själv, man får liksom va där som en liten stötta, tills dom känner att dom har det självförtroendet att dom vågar.

Vilket visar på att pedagogen tänker, men även agerar utifrån Vygotskijs "nära utvecklingszon". Även att hon bekräftar barnet utifrån var barnet befinner sig i sin utveckling.

Ett annat resultat som framkom under intervjun med den andra pedagogen som visar en koppling kring hur pedagogen vill och förhåller sig när det gäller att vägleda och stödja barnet i eget ansvarstagande:

Ja ibland så räcker det ju att man sätter sig med dom. Nu häromdagen satt vi vid samma bord allihopa så att det hjälpte inte men ibland så kanske det räcker med att man tar dom i knät och börjar pärla själv på den här pärlplattan om det är en pärlplatta, så fortsätter dom oftast, för så har vi ju gjort. Nu fanns det inte den tiden eller den möjligheten just då för att då var det annat runt omkring, men så försöker man ju lösa det. Att man tar dom till sig och att man börjar litegrann och så börjar dom att prata lite med kompisarna bredvid och så har man påbörjat något. Sen försöker i alla fall jag vara med så pass länge så att barnet börjar slappna av lite, då först försöker jag gå därifrån litegrann, men fortfarande vara iakttagande men på lite håll så att dom liksom känner att dom vågar fast det inte är nån vuxen med också. Det gör jag för att det inte ska bli ett hinder för barnet att det inte är nån vuxen med, för att det fungerar ju inte sen när dom kommer upp till skolan. Så här måste man tidigt börja stötta dom.

Resultaten visar på att de två pedagogerna har en tydlig bild av vad det innebär att arbeta utifrån Icdp:s syn på hur man bör förhålla sig samt bemöta barnen utifrån förutsättningar och personligheter. De visar det dessutom i det praktiska arbetet med barnen på förskolan, även gentemot de tysta försiktiga barnen. Det framkom dock situationer samt faktorer som påverkar förhållningssättet till att inte underlätta för de här barnens möjlighet till delaktighet och att kunna påverka sin situation. Följande exempel på en sådan situation kommer från observationerna:

Pedagogen dukar av frukosten när jag kommer. Försiktig flicka smyger efter två pojkar. Till slut hamnar de i lekhallen. Tio barn i lekhallen. De leker i olika konstellationer. Några är två och två,

några är tre tillsammans. Pedagogerna sätter sig på en stol, iakttar barnen. Den försiktiga flickan sätter sig på golvet och bygger en tåg bana. Pedagogerna pratar med pojke som sitter närmast på golvet och leker med ett fiaspel. De pratar om färgerna och antalen. Efter en stund kryper hon ner på golvet och de börjar spela. Fyra stycken till kommer och vill vara med och spela. Den tysta flickan smyger ut ur lekhallen när de två pojkarna går ut ur lekhallen. Kryper på golvet och låtsas att hon är en hund.

Här är det tydligt att flickan inte lyckas bli delaktig i pojkarnas lek, när hon inte får direkt stöttning och vägledning av en pedagog. Om det berodde på att det var många barn eller vilka faktorer som var avgörande framgår inte av situationen. Pedagogerna hade många exempel på faktorer som försvårade deras önskan att bemöta dessa barn på lyhört och respektfullt sätt. Följande citat kommer från en av intervjuerna:

Jag behöver ju lägga lika mycket tid och lyssna in och bekräfta dom som med dom barna som hörs. Att jag verkligen ger dom tid och möjlighet att få uppmärksamhet från mig också även fast dom inte har vart och pockat på den. Ja, det är ju den största utmaningen, som jag känner att man inte alltid lyckas med. Ibland när det är många barn så är det svårt att hinna stanna upp och verkligen lyssna.

Ser man det ur det specialpedagogiska perspektivet så är det här faktorer som försvårar för pedagogerna att kunna vara lyhörda för de här barnens små signaler.

5.2 hur går diskussionerna utifrån begreppen: förhållningssätt, förutsättningar och delaktighet vid planering och utvärdering av den dagliga verksamheten?

För att få svar på den här frågan lyssnades den dagliga kommunikationen in mellan pedagogerna under observationerna. Resultatet utgår även från de ostrukturerade intervjuerna samt två djupintervjuer där jag fick möjlighet att ta del av pedagogens åsikter.

Vid observationerna och de ostrukturerade intervjuerna visar det att diskussionerna kring dessa begrepp vid planering och utvärdering pågår ständigt. Under den dagliga verksamheten förs diskussionerna många gånger under små stunder utan att pedagogerna kanske är medvetna om att de planerar och utvärderar utifrån dessa begrepp. Jag kan även se att de båda pedagogerna utgår från ett tydligt barnperspektiv där barnens bästa är av stor vikt vid planeringen av verksamheten (Simeonsdotter, 2009b). Däremot om man ser det utifrån ett specialpedagogiskt perspektiv där Simeonsdotter anser: "alla barns olikheter skall kunna mötas och bemötas inom en institutionell verksamhet" (2009b, s. 17), så visar undersökningen att det är många gånger som de tysta försiktiga barnen inte blir delaktiga i verksamheten. Detta beror givetvis på många faktorer, men en faktor som är viktigt att ha med är att det är en sak vad man planerar och en annan hur det förankras i den dagliga verksamheten. Följande exempel på detta är från en av observationerna: Vi är på väg ut för att gå till skogen.

När vi ska gå ut för att gå till skogen är tanken hos pedagogerna att alla inte ska gå ut i hallen samtidigt. Efter en stund befinner sig dock alla i tamburen samtidigt iallafall. Tyst flicka sitter avvaktande och får inte på sig några kläder alls utan blir kvar till sist och det slutar med att pedagogerna "tar på henne" kläderna samtidigt som hon säger: kom ska jag hjälpa dig.

Kopplar jag ihop det med vad pedagogerna sa vid djupintervjun så lät det så här:

Vi delar in dom i mindre grupper så mycket vi kan, även när vi är ute i skogen eller när vi gör grejer så delar vi in dom i minst två grupper. Det kanske inte alltid blir tre grupper, men i alla fall två och att man försöker på så sätt. Ett annat tillfälle när vi också delar in dom är när vi ska gå ut så att inte alla är i hallen samtidigt just för att alla barnen ska hinnas med att lyssna till och hjälpa utifrån vad dom behöver hjälp med.

Sen kan jag se att det inte alltid är som planeringen utifrån dessa begrepp gynnar de tysta försiktiga barnens möjligheter att kunna vara delaktiga. Även om tanken med aktiviteten har varit just att barnen ska bli mer delaktiga. Jag observerade aktiviteten: barnens val, där det visade att en flicka inte alls deltog i den aktivitet hon valt utan det slutade med att hon satt och pusslade tillsammans med en pedagog. Efteråt fick jag en liten stunds samtal med pedagogen:

Jag frågade pedagogen om syftet med barnens val och vilken roll hon hade i den aktiviteten. De har här gjort ett medvetet val att inte gå in och stötta barnen i de olika aktiviteterna och att inte heller vara aktiva i dessa lekar. Syftet är att barnen ska få träna sig i att leka i olika konstellationer. Väljer de att gå ur den leken så är pussel det val de kan göra och här finns det alltid en pedagog tillhands. Pedagogerna vill här att barnen ska kunna leka med olika barn och att det här hjälper till att få ihop gruppen. Det leder till att barnen ska hjälpa varandra att bli delaktiga, enligt pedagogen.

Det här gynnade inte den här flickans möjlighet att vara delaktig i det sociala samspelet med de andra barnen. Syftet med aktiviteten ur ett sociokulturellt perspektiv är att barnen ska utveckla sin sociala och kommunikativa kompetens. Hos dessa barn visar observationerna att det är en lyhörd vuxen som är med och stöttar dem tillsammans med något eller några få andra barn som är framgångsfaktorer till delaktighet och påverkansmöjligheter.

Många gemensamma drag fanns kring detta hos de två pedagogerna. Dels att en framgångsfaktor var just att dela upp barnen i mindre grupper så ofta som möjligt. Även att man diskuterade igenom alla barn med jämna mellanrum och att fokuset då inte låg på ”problem” hos barnen utan mer vad pedagogerna behövde tänka på och göra för att varje individ skulle fortsätta sin utveckling framåt. Vilket enligt mig tyder på att pedagogerna har anammat vad icdp står för utifrån det sociokulturella perspektivet. Det visar även på deras syn på en strävan att lyckas med ”en förskola för alla”.

5.3 hur ser förutsättningarna ut under dagens olika aktiviteter för de tysta försiktiga barnen?

Det här är en frågeställning som i resultatdelen delats in i olika aktiviteter som förekom under observationstillfällena. Det som generellt kom fram som de två pedagogerna ansåg vara situationer där dessa barn har det svårt att vara delaktiga samt kunna påverka var: i stora sammanhang och alla fasta situationer. De kände båda en frustration över att det är många barn i grupperna och det försvårar mycket för de här barnen. Det stämmer överrens med Folkmans (1998) undersökning där pedagogerna uttryckte en maktlöshet pga. allt för stora barngrupper.

5.3.2 När man kommer till förskolan

Det här är en situation under dagen som observationerna har visat är jobbig för de här barnen. Här är pedagogens förhållningssätt direkt avgörande för hur starten på förskoledagen blir för de här barnen. Är det en lyhörd pedagog som tar sig tid och lyssnar in barnet och föräldern, så kan det leda till en bra start. Är pedagogen av olika anledningar stressad och försöker forcera i det här läget så kan det ta lång tid in på dagen innan de här barnen över huvudtaget blir delaktiga i dagens verksamhet. Observationerna visar även att de här barnen behöver en pedagog som har det i sitt förhållningssätt att inte nöja sig med att man har sagt hejdå och vinkat åt mamma eller pappa. Det som visat sig fungera bäst är när pedagogen i det läget stöttar och vägleder barnet tills det kommit in i någon pågående aktivitet eller att de får smygstarta dagen med en aktivitet tillsammans med en pedagog. Följande exempel är från hur en start på dagen kunde se ut:

Det kommer en pojke till förskolan är tyst och mycket avvaktande i hallen. Pedagog pratar en stund direkt till barnet, men även till pappan. Sedan tar hon honom i handen för att gå och vinka hejdå i fönstret. När det är färdigt går de från rum till rum och pedagogen visar förslag på aktiviteter som de andra håller på med. Pojken skakar på huvudet åt ett flertal aktiviteter. Andra gången de kommer till ett bord där 5 pojkar och en flicka sitter och pärlar nickar han och sätter sig för att börja pärla. Pedagog lämnar bordet.

Det här var ett exempel som visade hur den här pojken fick tid på sig med en lyhörd pedagog som i sin tur gav honom möjligheter och förutsättningar till att kunna påverka sin vardag. Ytterligare en sekvens från observationerna som visar på hur det också kunde se ut:

Försiktig flicka kommer till förskolan. Pedagog sitter en lång stund i hallen och pratar med pappa och flickan. Pappan och pedagogen skojar med flickan när det börjar bli dags att säga hejdå. Skyndar sig till fönstret för att vinka åt pappa och deras hund (håller pedagog i handen), pratar och skojar. När pappa vinkat färdigt och gått blir flickan tyst och försiktig. Pedagog har nu gått och satt sig vid ett bord för att spela ett spel med några av barnen.

Här kunde man klart se en skillnad i hur det kunde se ut när pedagogen inte följde upp efter att man vinkat och sagt hejdå.

5.3.3 ”fri lek”

En stor del av dagen på förskolorna var avsatt till så kallad ”fri lek”. Pedagogers roll i just de här aktiviteterna ser väldigt olika ut från förskola till förskola, men även från pedagog till pedagog. Ofta är det beroende av vilket barnperspektiv som råder på förskolan, men även vilken syn på kunskap och lärande man som pedagogerna har. Ser man på det ur ett sociokulturellt perspektiv, så har pedagogen en mycket aktiv roll som samspelepartner även i de sammanhangen. Resultaten från observationerna visar tydligt på vilken påverkan pedagogens förhållningssätt har för de tysta försiktiga barnens möjlighet att överhuvudtaget kunna delta och påverka i den fria leken.

Att pedagogen deltog aktivt i leken var en förutsättning för att möjliggöra för delaktighet i de allra flesta fall. Det här blir ännu tydligare ju fler barn som befann sig på avdelningen vid

observationstillfällena. Vid vissa fall kunde det räcka med att pedagogen var aktiv deltagare en stund emellanåt för att så småningom ”smyga ut ur leken”. Det bekräftar vad Folkman (1998) kom fram till i sin forskning att pedagogerna ville att barnen skulle utveckla sin självkänsla och det gjorde de genom att arbeta med att bygga upp barnens tillit till vuxna. Ofta blev det dock att det tysta barnet hamnade vid sidan av eller smög efter pedagogen vid dessa tillfällen. Det var inte alltid så, utan vid vissa tillfällen kunde barnet på egen hand vara med i en lek utan stöttning från pedagog. Vilka faktorer som gjorde det möjligt kommer jag inte att gå in på, men det var en rad påverkansfaktorer som spelade in anser jag. Här kommer ett par exempel för att konkretisera hur det kunde visa sig under ett observationstillfälle.

Fri lek när jag kommer. Barnen vistas i olika rum i olika konstellationer. Försiktig flicka kryper upp i knät på pedagogen. De sitter en stund och tittar på några barn som klistrar pappersbitar på en kartongbit. Efter en stund frågar hon flickan om hon vill göra en sån, hon nickar. Pedagogen tar henne i handen och de går iväg för att hämta kartongblad. På vägen pratar pedagogen med andra barn som leker i ett annat rum. Flickan står tyst och väntar. De hämtar materialet och sätter sig vid bordet igen. Pedagogen sätter sig på kortsidan med flickan bredvid sig på långsidan. Det sitter två vuxna och ett barn till vid bordet. Flickan sätter igång och klipper och klistrar.

Här visar pedagogen på ett lyhört förhållningssätt som gynnar den här flickans möjligheter till att bli delaktig tillsammans med de andra barnen. Hon kunde även påverka vad hon ville göra tack vare pedagogens deltagande. Det andra exemplet visar på vad jag menar med resultatet att pedagogen var aktiv deltagare en stund. Den här observationen är gjord ute på gården:

Ute leker de i olika konstellationer. Pedagogen cirkulerar runt. Försiktig Flicka åker bak på cykel tillsammans med två flickor. En från egna avdelningen och en från den andra syskonavdelningen. Pedagogen iakttar, men väljer att inte aktivt gå in med risk att ”störa leken och samspelet” som hon säger. Flickan blir tyst och försiktig vid aktivitetsbyte (de två andra flickorna springer iväg och byter aktivitet). Flickan tar fingret i munnen, sänker huvudet och blir avvaktande. Efter en stund uppmärksammas hon av pedagog som tar henne i handen och de deltar i de andras lek båda två. Efter ytterligare en stund ”glider” pedagogen ut ur leken igen och de tre flickorna fortsätter leken själva.

Här följer en beskrivning av en sekvens för att tydliggöra när det blir mycket svårt för barnen att kunna vara delaktiga i den fria leken. Vid den här observationen är vi inne på avdelningen:

De har precis kommit in när jag kommer. Barnen delar spontant upp sig i olika rum. Pedagogen befinner sig i det stora rummet med tre bord. Två flickor sitter på golvet i ett rum. Tre pojkar leker sjukhus, kommer med en ”patient” på madrass. De två flickorna verkar tycka att det ser spännande ut och den ena flickan frågar om de får vara med. En av flickorna är försiktig och smyger bakom den andra flickan. Iakttar leken, men kommer inte med i den.

Det här visar på hur det kunde se ut under den fria leken när inte en pedagog deltog aktivt. Eftersom undersökningen inte utgår från barns perspektiv utan ett barnperspektiv så kan jag inte säga något om flickans känsla eller vilja till att delta mer aktivt i leken.

Något som även visade sig som ett mönster under den fria leken var att pedagogen oftast deltog i aktiviteter som skedde vid ett bord eller i en soffa. Det var inte alls lika ofta som

pedagogerna befann sig i leksituationer som skedde i rörelse eller på golvet. Vilket i sin tur gjorde att de tysta försiktiga barnen hade lättare för att bli delaktig i just fria lekar vid bord eller i en soffa.

Pedagogerna var mycket medvetna om svårigheter som de här barnen kunde ha i den fria leken. I intervjuerna nämnde de t.ex. att det blev besvärligt för tysta försiktiga barn när det var många barn på avdelningen vid den fria leken. Likaså när det blev för många barn på ett och samma ställe. Vilket var något även Folkman (1998) kom fram till i sin studie. En av pedagogerna uttryckte det så här:

Vi har ett barn bara som igår ville pärla pärlplatta och vi tog fram alla grejerna och så ville en till pärla och så började dom två, men sen så kom tre fyra stycken och då var det stopp, det blev för många och blev för mycket. Då blev det iakttagande bara, så att det är oftast när det är för många som dom inte vågar. Även om inte dom andra barnen pressar dom så känner dom pressen själva.

5.3.4 vuxenstyrda aktiviteter

Till de vuxenstyrda aktiviteterna kommer inte samlingen med. Det är en aktivitet som fått en egen rubrik i resultatdelen. Detta val gjorde jag för att samlingen var en aktivitet som såg nästan likadan ut från dag till dag. De aktiviteter som är under den här rubriken kunde se så väldigt olika ut utifrån hur förutsättningarna för de tysta försiktiga barnens möjlighet till delaktighet.

Med just begreppet vuxenstyrda aktiviteter menar jag att det är pedagoger som bestämt vad som ska göras, vilka som ska vara med och i många fall även hur det är tänkt att det ska göras. De här aktiviteterna visade sig vara jobbiga för de här barnen. Observationerna visade även här på vikten av en lyhörd pedagog för att möjliggöra delaktighet från de tysta försiktiga barnen. Efter samlingen var ett tillfälle som det ofta förekom vuxenstyrda aktiviteter på den ena avdelningen. De här aktiviteterna kunde se väldigt olika ut och de kunde förekomma både ute och inne. Det var dessutom så att ibland var det en gemensam aktivitet för alla och ibland var de indelade i grupper. Resultatet pekar mot att det är flera faktorer även här som leder till om de tysta försiktiga barnen är delaktiga eller inte. Dels spelar antalet barn en roll, men återigen så visar det tydligt att hur pedagogen förhåller sig i dessa situationer till barnen är en avgörande faktor. Följande visar på hur jag har sett det under mina observationer. Den första sekvensen är en hur det gick när det var aktiviteten ”barnens val” vid detta tillfälle:

Det blir max 3 barn vid varje aktivitet. Den ena flickan valde lek med kugghjul. Det är framdukat i hallen utan vuxenkontakt. Hon blir sittande tyst och inaktiv. Hon tittar på vad pojkarna gör med kugghjulen. Den andra flickan valde lek med djur. Hon kommer inte igång utan sitter passivt bredvid.

Här valde pedagogerna medvetet att inte vara med och delta, vilket i den här situationen försvårade för den här flickan. Observationen kan inte säga att hon skulle ha varit mer delaktig om hon i det här läget hade haft en pedagog med sig som hade kunnat vägleda henne i situationen. Det var dock ett mönster som växte fram allteftersom observationerna blev fler. Var det inte någon pedagog med i den här formen av aktivitet så resulterade det oftast i att

barnet var tyst och passivt. Följande visar på vad pedagogen berättade vid intervjun om just den här vuxenstyrda aktiviteten: ” för det som vi tycker är viktigt där det är ju att de får leka med andra barn som de inte brukar leka med och att är vi som vuxna med där då så tar vi den rollen istället, vi ska försöka att även andra barn kan vara en trygghet. Fanns det en vägledande pedagog som deltagare, så deltog barnen i lite större grad. Den här observationen är gjord ute i skogen vid en aktivitet där hela förskolan har samlats för en gemensam löptävling:

Dags för uppvärmning i skogen. Ca 40 barn står och ska värma upp. Tyst flicka har ingen pedagog i närheten. Hon står still och gör inga rörelser, tittar sig runt. Börjar springa när de andra springer iväg. Efter att ha sprungit två varv, så ska de sätta sig för att fika egen medhavd matsäck. Flickan står avvaktande tills en pedagog säger till henne var hon kan sitta.

Deltog någon pedagog så kunde det yttra sig så här:

Efter samlingen ska de delas in i grupper inte utifrån ålder. De två tysta flickorna hamnar i två olika grupper. De ska skapa något tillsammans i grupperna. Pedagog säger att alla ska vara delaktiga och hjälpas åt. I pedagogens grupp blir det fem barn idag. Det är en flicka som kommer med förslag att de ska skapa en katt på ett stort papper. Pedagog frågar tysta flickan först om hon vill göra en rund ring till huvudet. Hon skakar på huvudet. Alla barn får hjälpas åt att rita olika delar av katten. Flickan vågar rita dit öron på katten när pedagogen håller i hennes hand och de gör det tillsammans. Sen ska de hämta tyg att limma på katten. Flickan smyger bakom ryggen på pedagogen och får hjälp med att plocka lite tyg. De håller på länge med katten. Pedagog är väldigt fokuserad på uppgiften. Pratar bara med barnen i sin grupp. Mkt leenden och ögonkontakt.

Här blir flickan delaktig i det gemensamma projektet som de vuxna bestämt till viss del hur det ska gå till och se ut. Hon har även möjlighet att kunna påverka hur katten ska se ut genom att få stöttning av pedagogen så att hon vågar följa med och plocka tygbitar som sedan ska limmas fast på katten. Ytterligare ett exempel på hur det kunde se ut när pedagogen var delaktig i aktiviteten:

Efter samlingen ska de göra handavtryck som ska bli elefanter. Två pedagoger och fyra barn åt gången. Försiktiga flickan kommer med andra omgången. Håller hårt i sina händer, vill inte att de ska måla på hennes händer. Hon tittar på när de andra tre gör sina tryck. Gömmer fortfarande sina händer. Pedagog frågar om hon ska måla sin hand istället. Flickan nickar och tittar på pedagogen. Pedagog står bakom flickan, lutar sig fram och målar sin hand grå. Trycker den mot pappret och frågar flickan om hon vill ha den som sin. Hon svarar: den vill jag ge till min mamma. Pedagog skriver flickans namn på pappret. Hon ser nöjd ut när hon går därifrån.

Flickan visar här både verbalt men även med miner att hon tyckte att det här blev väldigt bra!

Vid intervjuerna av pedagogerna framkom det att de ansåg att det fungerade bättre för de här barnen i vuxenstyrda aktiviteter där man delade upp barnen i mindre grupper än om det var en aktivitet där samtliga barn skulle delta.

5.3.5 samling

Samling visade sig vara en vuxenstyrd aktivitet som alla skulle delta i på den ena avdelningen. Den andra avdelningen hade väldigt få samlingar av den traditionella varianten att man skulle sitta tillsammans allihop och då gärna i en ring på golvet. Det leder till att resultatet av dessa observationer är kopplade till en och samma pedagog. Det visade sig att i den formen av samling var det inte lätt att få de här barnen att komma med sin åsikt eller visa vad de egentligen vill. Det var vid ytterst få tillfällen som de uttryckte sig verbalt eller tog initiativ till att påverka händelseförloppet. Möjligtvis kunde de nicka när de blev uppropade, vilket bekräftar Folkmans slutsatser (1998) Följande visar på hur det kunde te sig i en samlingssituation:

Två flickor sitter tyst och vill inte berätta om något de gjort under helgen. Pedagog ger ledande frågor, flickorna nickar. Ett moment är att det finns arton bilder utlagda på golvet med fem olika aktiviteter som man kan välja att göra efter samlingen. Det finns tre bilder/aktivitet. Barnen får i tur och ordning gå fram och välja ett kort. Sedan lägger de kortet upp och ner framför sig, så att ingen ska veta vilka som valt de olika aktiviteterna. Ingen av de båda flickorna vågar gå fram för att välja kort utan att handgripligen få stöd av pedagog. Den ena pekar då på bilden hon vill välja, den andra nickar när pedagog pekar på en viss bild.

I den här situationen tar pedagogen en väldigt aktiv roll för att försöka få med de tysta försiktiga flickorna. Det leder till att flickorna blir delaktiga till viss del utifrån ett barnperspektiv. Däremot visar det inte alls på om de känner sig delaktiga eller om det endast är att de pressas till att göra något som förväntas av dem. En annan samling visar på att det är inte alltid som pedagogen "lyckas" få de här barnen att överhuvudtaget delta förutom att de sitter med i samlingsringen: "Samling: barnen ska svara med att låta som en mus när de blir uppropade. Den ena tysta flickan vågar. Den andra vågar inte. Pedagog försöker övertala men det går inte. Tyst flicka sitter bredvid pedagog." Ett generellt drag som framkommit är att det är mycket svårt att skapa bra förutsättningar vid den här formen av aktiviteter för att möjliggöra för de tysta försiktiga barnen till att kunna vara delaktiga eller att kunna påverka. Här kan pedagogens förhållningssätt underlätta, men det är en aktivitet som ändå kommer vara pressad för de här barnen. En kommentar från en av pedagogerna kring förutsättningarna i samlingssituationen i intervjun var: "Det är mycket lättare om man får diskutera och prata i en liten grupp, så att dom har det inte lätt dom här barnen." Det här uttalandet visar enligt mig en medvetenhet hos pedagogen, men samtidigt att man inte vet vad hon kan göra för att förändra förutsättningarna.

5.3.6 matsituationen

Här visar observationerna på att man oftast placerade de tysta försiktiga barnen bredvid sig, med ett undantag. Samtidigt som det klart och tydligt var de barn som satt på andra sidan bordet som fick mest ögonkontakt men även största delen av verbal kommunikation med pedagogen. Sett ur ett specialpedagogiskt perspektiv som visat på att man ska vara lyhörd för barnens kanske små signaler och initiativ så försvårar den formen av placeringar pedagogens och barnets möjligheter till att kunna lyckas med det. Så här kunde det se ut under två olika matsituationen:

Det är dukat till långbord för att det inte är så många barn. Tyst flicka är placerad till höger om pedagog. Bredvid sig har hon en flicka. Sitter tyst och avvaktande under måltiden. Vid maten

sitter pedagogen med sex barn vid bordet. Hon är fokuserad på barnen vid sitt bord. Tyst flicka sitter till vänster om pedagogen. Det blir inte mycket dialog dom två emellan.

Vi kom att diskutera det här under intervjun av den ena pedagogen och kommentaren jag fick var så här:

Ja men det stämmer. Jag börjar tänka efter vilka som sitter bredvid här nu, ja ja men det stämmer. Jag har ett solklart fall som jag vet. Men det värsta är att en vet jag och det var så att det var önskemål från ett till treårs avdelningen. Hon var inte minst på småbarnsavdelningen och då inte fick sitta bredvid vuxen och då var det bra om det nu fick sitta bredvid en vuxen när hon kom upp till oss nu. Men sen så börjar jag tänka efter jaa det är intressant. Nej så egentligen så skulle man efter ett tag flytta platser runt bordet så att alla hamnar i, att det inte blir statiskt. Det stämmer dom är lättare att ta kontakt med dom som sitter på andra sidan av bordet. Det var jättebra att få reda på det för att då kanske man kan tänka det, det var intressant. För ibland så har man en tanke att det här barnet behöver mera stöd så sätter man det bredvid sig men det behöver ju inte bli så som du säger det kan ju bli hämmat istället.

Här framkom ett uttalat syfte till varför de placerade barnen så här. Samtidigt som det visar ur ett delaktighetsperspektiv att barnen blir missgynnade av den här formen av placering. Undantaget kom fram vid en av intervjuerna och var inte något jag iakttagit vid observationer. Här har man ett annat syfte med placeringen. Så här formulerade pedagogen det:

Det andra barnet som är blygt hon sitter inte bredvid faktiskt, utan hon sitter snett emot så att man har ögonkontakt. Hon sitter i det lilla rummet också. Det gör hon ju också för att det är lite lugnare, så så har vi ju tänkt där då. Och där pratar hon och när det är bara två tre barn kvar då kan hon prata som bara den. Då kan man sitta där en stund och riktigt diskutera och det är ju liksom så vi har tänkt också att vi sätter henne i ett rum där det inte är så många barn och det inte är så stort och mycket så att det kan bli jobbigt utan det har fungerat jättebra.

5.3.7 tambursituationen

Med tambursituationen menar jag hur det är strukturerat och organiserat där man går ut och kommer in. Det är här som barnen tar på sig och har sina kläder. Även här visar observationerna på vikten av pedagogens sätt att förhålla sig till barnen vara av mycket stor vikt för att de tysta försiktiga barnen ska kunna våga göra sin röst hörd och visa vad de vill. En annan faktor som också visade sig var hur man organiserade den här situationen. Var alla barn i tamburen samtidigt eller var det några åt gången? Var samtliga barn där samtidigt, så resulterade det i splittrade pedagoger vilket i sin tur gjorde att de här barnen blev väldigt passiva och sa ingenting. Jag kommer att avsluta med några sekvenser som visar på hur det kunde se ut vid den här aktiviteten.

Vi ska gå ut till skogen. Alla barnen ute i hallen samtidigt + tre pedagoger. Barnen ska kissa först och sen ha galonisar och stövlar, för att det har regnat under natten. En del barn börjar själva, en del får hjälp. De som får hjälp först är de barn som själva tar initiativ. Tyst flicka går omkring med stövlarna i handen. Tittar på den ena och den andra pedagogen. Säger inget. Flickan blir kvar till allra sist. Blir ”påklädd” av pedagog. ”visst ska jag hjälpa dig”

Det här exemplet tydliggör vad som menas med att de här barnen blir passiva och inte alls försöker påverka sin situation när det blir för många ute i tamburen på samma gång. Här kommer ännu ett exempel:

När vi ska gå ut för att gå till skogen är tanken hos ”min pedagog” att alla inte ska gå ut i hallen samtidigt. Det slutar dock med att alla befinner sig i hallen samtidigt. En pedagog vid toakön och en pedagog hjälper barnen med kläderna. Den tredje vet jag inte var hon befinner sig. Försiktig flicka sätter sig bredvid pedagog. Hon har satt på sig sina stövlar. Ett barn säger till henne att hon ska ta på sig sina regnbyxor först. Hon svarar genom att titta på henne, men någon annan reaktion blir det inte.

Pedagogerna var mycket medvetna om dilemmat och uttryckte det på följande sätt i intervjuerna: ” Ja, när man ska ut så är det lite löpande band, nu ska vi ut och det är många barn ute. Vi har pratat och diskuterat att vi ska dela upp dom i mindre sjok att vi blir mindre grupper i hallen men på nåt sätt så hamnar vi allihop där samtidigt i alla fall.”

Jag vill även visa på hur det kunde se ut när inte alla befann sig i tamburen samtidigt:

Efter frukten ändrar pedagogerna planeringen och ska gå ut istället för att ha samling på grund av att de suttit still och ätit frukt. Samlingen bestäms till före maten istället. En pedagog är på veckomöte. Pedagog frågar vilka som vill gå ut först. Några svarar, pedagog frågar pojken: ” du vill väll följa med ut, du tycker ju om att vara ute”. Pojken städar upp och går med ut i tamburen. Han ser nöjd ut. Det är bara han och två barn till där. Pedagogen pratar med samtliga och stöttar dem när de kämpar med kläderna. När han klätt på sig färdigt frågar han: ”får jag gå ut?” pedagog säger ja du kan gå ut.

Den här observationen visar på att det inte behöver vara en aktivitet som verkar vara svår för de tysta försiktiga barnen att hantera. Det är beroende på pedagogens förhållningssätt vilket i sin tur påverkas av hur tambursituationen är organiserad.

5.4 sammanfattning utifrån undersökningens syfte

Sammanfattningen av resultatdelen utgår från undersökningens syfte som löd: Syftet med undersökningen är att undersöka hur två pedagogers förhållningssätt påverkar förutsättningarna för de ”tysta och försiktiga” barnens möjlighet till delaktighet. Något som återkommer under varje rubrik är att det är av stor vikt hur pedagogerna bemöter dessa barn. Ska de kunna vara delaktiga så krävs det en lyhörd pedagog i dess närhet som kan uppmärksamma när barnet behöver vägledning och stöttning. Det visar sig dock att det är en sak hur pedagogerna vill organisera upp och förhålla sig vid olika aktiviteter kring dessa barn, men en annan sak hur det sen blir i vardagen. Gemensamt hos de båda var t.ex. att det fanns en vilja att dela upp barnen vid olika aktiviteter, men det resulterade i tambursituationen oftast att de var där allihop i alla fall. Hur man ville organisera verksamheten utgick från konventionen om barnets rättigheter där det betonas vikten av inflytande för individen men även att pedagogerna ska inta ett barnperspektiv i tillräckligt stor omfattning.

Det visade sig att om pedagogen såg dessa barn och kunde tolka de små signaler de fick, så ledde det direkt till en större grad av delaktighet. Det räckte dock ofta med att pedagogen blev

fokuserad på något annat barn en liten stund för att delaktigheten skulle minska och de tysta barnet blev avvaktande och tyst. Vid den fria leken var dock inte pedagogens totala närvaro ett måste för att de här barnen kunde vara delaktiga i aktiviteten med de andra barnen. Däremot var det i den aktiviteten tydligt att pedagogen hade det förhållningssättet att finnas till hands och stötta vid behov för att upprätthålla en delaktighet.

6. Diskussion

I detta kapitel ger jag reflektioner kring undersökningens urval, resultat av studien. Vidare kommer metodvalet diskuteras, vilken specialpedagogisk relevans studien har. Kapitlet avslutas med avslutande reflektioner och vidare forskning i ämnet.

Utgångspunkten i studien var att se på pedagogens förhållningssätt gentemot de tysta försiktiga barnen. Det var här jag kunde se att det fanns en kunskapslucka utifrån tidigare forskning kring pedagogernas förhållningssätt. Lindströms rapport visar på ett resultat att verksamheten gynnas av att pedagogerna går en icdp utbildning samtidigt hela arbetslaget (2006). Även Carlsson och Stedt-Lindström (2005) studie visar på att pedagoger använder en medveten metodik som ska hjälpa barnen att utveckla sina sociala förmågor. Men den studien kom även fram till ett resultat som är mycket intressant för att se kopplingen till kunskapsluckan som den här studien utgår från. Nämligen att alla barn får inte det stöd de behöver för sin sociala utveckling. Det visade sig att de utagerande som fick mest uppmärksamhet medan de tysta barnen fick minst. Hur det kunde te sig i den dagliga verksamheten ville jag kunna få syn på utan att leta upp de här barnen innan. Det visade sig att på det var framförallt två barn på varje avdelning som tydligt var tysta och försiktiga utifrån undersökningens tolkning av begreppet. Vilket medförde att det vid nästan samtliga observationstillfällen gick att få syn på just hur pedagogerna interagerade med dessa barn. Det var helt klart ett dilemma för pedagogerna att visa på ett förhållningssätt som gynnade de här barnen när det var många barn på avdelningen, vilket även framkommit vid tidigare studier. Barngruppens storlek är ju dock inget som pedagogerna har möjlighet att styra över. Däremot hur de organiserar verksamheten utifrån studiens resultat är påverkansbart. Delar man upp barngruppen i tillräckligt stor omfattning? Hur ser de som pedagog på vikten av deras egen roll i interaktionen med barnen?

De två pedagoger som jag följt i den här undersökningen har ett mycket lyhört förhållningssätt som utgår enormt mycket från Icdp:s forskning om hur man bör bemöta barnen. Dessutom gjorde de ett fantastiskt jobb med de tysta försiktiga barnen där jag kunde märka en ganska stor förändring under de två månader som observationerna pågick. Jag vill även klargöra att det var några av barnen som gick från att ha varit tysta och försiktiga till att våga mycket mer på egen hand under dessa två månader. Det var främst de barn som var nyinskolade från småbarnsavdelningen och var tysta av den anledningen. Den processen hos de barnen, men även hos de andra tysta försiktiga skulle enligt undersökningens resultat kunna gå mycket fortare om de fick sina röster hörda inom det specialpedagogiska forskningsfältet, men även att man som pedagog ser till att även deras röster och behov blir hörda. Här kan jag göra en direkt koppling till förskolans läroplan där det står: "Förskolans uppgift innebär att i samarbete med föräldrarna verka för att varje barn får möjlighet att utvecklas efter sina förutsättningar" (Lpfö 98 reviderad 2010, s.5). Frågan är om man får möjlighet utan den här lyhörda pedagogen vid sin sida?

Undersökningen visar dock att ska de barnen kunna vara delaktiga, men även kunna påverka sin vardag så krävs det en lyhörd pedagog i dess närhet hela tiden och det är inte något som de ser till att få utan bollen ligger helt hos pedagogen. Vilket i sin tur leder till vid stressiga situationer under dagen prioriteras det bort anser jag, givetvis inte medvetet hos pedagogen, men det leder nästan direkt till ett utanförskap för de här barnen. Läser man vidare i den reviderade läroplanen så står det: "Alla barn ska få erfara den tillfredsställelse det ger att göra framsteg, övervinna svårigheter och att få uppleva sig vara en tillgång i gruppen" (Lpfö 98 reviderad 2010, s.5). Återigen så kan jag se det behovet av en pedagog med ett förhållningssätt där de små signalerna som de här barnen visar verkligen tas tillvara och förstärks av den vuxne. Observationerna visade på liknande resultat som tidigare forskning lyft fram i resultatdelen. Resultatet av studien visade tydligt på att pedagogerna använder en medveten metodik som ska hjälpa barnen att utveckla sina sociala förmågor. Vid gynnsamma förhållande utnyttjade pedagogerna medvetet den proximala utvecklingszonen. Vidare visade tidigare undersökningar på att situationen har betydelse för hur många möjligheter barnen fick till kommunikation med pedagogerna. Det var något som var väldigt tydligt under observationerna. Det är faktorer som specialpedagoger skulle behöva lyfta på både organisatorisk, grupp men även individnivå. Vilket förhoppningsvis kan leda till en organisation samt pedagogisk planering där de här barnen får större möjligheter till delaktighet. Givetvis ska det vara en delaktighet på deras villkor. Inget barn ska tvingas in i en delaktighet man inte önskar vara delaktig i. Dessutom kanske de känner sig delaktiga i den grad de önskar i många sammanhang. Det ställs stora krav på en pedagogs lyhörda förhållningssätt för att kunna tolka det hos barnen. Resultaten från studien visar dock många exempel på lyckade resultat där barnen tydligt visar att de deltar i aktiviteten och verkar nöjda.

6.1 Metoddiskussion

Det sociokulturella perspektivet blev något som genomsyrade hela undersökningen. Fokuset landade i just interaktionen mellan de två pedagogerna och de tysta försiktiga barnen. Resultaten visar hur viktigt det är med interaktionen för att de här barnen ska kunna vara delaktiga och inhämta kunskap. Att kunna kommunicera och använda sig av sitt språk är en sak, men att våga eller bli inbjuden är en något helt annat. Även att våga och att kunna samspela är två helt olika saker. Här pekar studiens resultat på att den här länken mellan att kunna och att våga kan i många fall vara just pedagogernas förhållningssätt i den pedagogiska verksamheten. Det jag dock kunde se i den här studien var skillnaden mellan att barnen var delaktiga och att de hade inflytande. För att få svar på det krävs många fler undersökningar där man tydligare utgår från ett barns perspektiv.

Att observera som metod visades inte vara helt enkelt. Det svåra med metoden var att jag som forskare hela tiden fick vara vaksam på min roll. Det blev lätt att jag interagerade med barnen i den utsträckning att det påverkade mitt fokus pedagogens förhållningssätt. Jag kände dock att jag kom väldigt nära fältet samt att det gav empiri som verkligen tydliggjorde interaktionen mellan pedagogen och barnen. Dock fanns det en risk med observation som metod att jag kanske ibland såg det jag ville se.

Observationerna förstärktes av de båda djupintervjuerna som låg mitt i observationsperioden. Här gavs en möjlighet för pedagogerna att beskriva sina tankar och sin syn på undersökningens frågeställningar. Det resulterade i ett mycket användbart komplement. En annan faktor var att det ledde till en ökad förståelse hos mig som forskare till varför de

organiserade verksamheten på det vis de gjorde. Hade jag valt att istället använda enkäter så hade resultaten kanske blivit annorlunda. Det hade gett mig empiri som i sin tur kunnat tolkas på ett annat sätt än jag tolkat interjussvaren. Det hade i det fallet varit lättare att inte bli påverkad av sin egen förförståelse, men det hade varit svårare att sätta in det i ett sammanhang. Det hade inte heller gett mig möjligheten att följa upp frågorna med lämpliga följdfrågor utifrån svaren.

I och med att undersökningen inspireras av etnografisk metod hoppas jag på att det kommer att ske en förändring kring dessa barns möjligheter. Precis som Nordevall, Möllås och Ahlberg beskriver det: ”genom etnografers deltagande, beskrivande och analyserande av en viss kultur kan kunskapen i ett senare skede bidra till förändring” (s. 172).

För att öka på studiens trovärdighet har jag återgett sekvenser så exakt som möjligt från observationerna. Givetvis är det situationer som gått mig förbi under den tidsperiod som observationerna pågick (Alexandersson, 2009, s.125). Hade det varit någon annan som gått in som observatör samtidigt som mig, är det troligt att den observatören inte haft precis samma fokus. Vilket i sin tur till viss del även påverkar resultatet.

6.2 Specialpedagogisk relevans

Den här undersökningen har visat stärka mig i min uppfattning av att de här barnen är en grupp som ofta blir åsidosatta ur ett specialpedagogiskt perspektiv. Som jag inledningsvis berättade så är det ytterst sällan som specialpedagoger blir kontaktade när det gäller de här barnen. Det beror ju inte på att det egentligen inte finns ett behov av den kompetensen för att tydliggöra för pedagogerna vikten av hur man organiserar verksamheten för att möjliggöra delaktighet från de tysta försiktiga barnen. Något jag anser att det beror på är att de här barnen ställer inte till nåt besvär för varken gruppen, pedagogerna eller verksamheten. Vid mina observationer fick jag många gånger syn på hur ofta de här barnen hamnade vid sidan av avvaktande vid aktiviteterna under dagen. Det här var vid ett flertal tillfällen inte något som uppmärksammades av pedagogerna för att det skedde i det tysta. Resultaten av undersökningen kan användas som ett bidrag i diskussionen kring behovet av specialpedagogisk kompetens när det gäller att möta dessa barn. Jag hoppas även på att studien kan öka kunskaperna hos pedagogerna så de kan motverka att barnen riskerar att hamna i svårigheter.

Jag har ett exempel från ena avdelningen som visar på ett enligt mig vanligt sätt att prioritera vilka barn som behöver extra stöd. De har ett barn med ett impulsivt och utåtagerande beteende och de har två tysta försiktiga barn. Kontakten med specialpedagogen har enbart skett kring det utåtagerande barnet och de ser alltid till att en pedagog är med det barnet hela tiden. Med det här vill jag inte säga att det barnet inte har det behovet, utan visa på att det är ett barn som ser till att få det tillgodosett, medan de andra två kämpar i det tysta fast undersökningen visar på att de egentligen har ett liknande behov för att kunna bli delaktiga i en förskola för alla. Jag vill här avsluta med ytterligare ett citat ur läroplanen: ”I förskolan ska barnen möta vuxna som ser varje barns möjligheter och som engagerar sig i samspelet med både det enskilda barnet och barngruppen” (Lpfö 98 reviderad 2010, s.6).

6.3 Avslutande reflektioner och fortsatt forskning

Jag hoppas verkligen att det här är ett sätt att göra de här barnens behov aktuella.

För att spinna vidare på den här undersökningen finns det många trådar att dra i. En ände som hade varit intressant att undersöka vidare är om man gör ungefär samma undersökning i en annan kommun, där inte pedagogerna gått Icdp. Kommer man fram till ett annat resultat, och vilka faktorer är det som då gynnar respektive missgynnar dessa barns möjlighet att påverka sin vardag? Det kunde även vara spännande att titta på det ur ett genusperspektiv, interagerar pedagogerna annorlunda mot de tysta försiktiga pojkarna än mot flickorna? Ser behoven olika ut när man ser på det ur ett genusperspektiv? Det hade även varit intressant att försöka fånga barns perspektiv i dessa frågor. Om de här barnen får sin röst hörd, vilka situationer vill de då vara delaktiga i och vid vilka aktiviteter vill de helst avstå ifrån?

Eftersom det inte är forskat mycket inom det specialpedagogiska forskningsfältet kring de tysta och försiktiga barnen så hoppas jag att den här undersökningen väcker många nya frågor som kan leda kunskapen vidare inom området. Vidare hoppas jag på att det leder till en ökad kunskap ute hos pedagoger på våra förskolor.

Referenslista

- Ahlberg, A. (2009). Kunskapsbildning i specialpedagogik. I Ann Ahlberg (Red.), *Specialpedagogisk forskning En mångfacetterad utmaning*. (s.9-28) Lund: Studentlitteratur AB
- Ahlbin, E. (2008). *Implementering av vägledande samspel i förskola och grundskola* (Examensarbete 15hp i specialpedagogisk påbyggnadsutbildning 90 hp) Malmö högskola, lärarutbildningen.
- Alexandersson, U. (2009). Sofias situationer för samspel. I Ann Ahlberg (Red.), *Specialpedagogisk forskning En mångfacetterad utmaning*. (s.109-128) Lund: Studentlitteratur AB
- Aspers, P. (2007). *Etnografiska metoder*. Stockholm: Liber
- Backman, J. (2008). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur AB
- Berhanu, G. & Gustafsson, B. (2009) Delaktighet och jämlikhet för elever med funktionshinder. I Ann Ahlberg (Red.), *Specialpedagogisk forskning En mångfacetterad utmaning*. (s.81-101) Lund: Studentlitteratur AB
- Carlsson, E-M. & Stedt – Lindström, L. (2005). *Social kompetens i förskola och skola - pedagogens och samspels betydelse*. (C-uppsats i specialpedagogik 10 hp) Kristianstad högskola, specialpedagogiska programmet.
- Danielsson, L. & Liljeroth, I. (2001). *Vägval och växande – förhållningssätt, kunskap och specialpedagogik för yrkesverksamma hjälpare*. Falköping: Elanders Gummessons AB
- Folkman, M-L. (1998). *Utagande och inåtvända barn*. Hässelby: Runa förlag AB
- Göthberg, N. & Hansson, L. (2010). *Prata med mig - Alla barns lika rätt till muntlig kommunikation i förskolan*. (Examensarbete 15 hp i utbildningsvetenskap) Borås högskola, lärarprogrammet.
- Heimersson, M. (2009). Elevers särskilda behov – en analys enligt Nancy Fraser. I Ann Ahlberg (Red.), *Specialpedagogisk forskning En mångfacetterad utmaning*. (s.59-79) Lund: Studentlitteratur.
- Hundeide, K. (2008). *Vägledande samspel*. Finland: WS Bookwell.
- Juul, J & Jensen, H. (2009). *Relationskompetens i pedagogernas värld*. (2:a uppl.) Lund: Repro 8 AB
- Lindström, Å. (2006). *International Child Development Programmes med utgångspunkt från en förändrad syn på barn i samhälle och utbildningen i Sverige* (D-uppsats i specialpedagogik) Örebro universitet, pedagogiska institutionen.

Nordevall, E, Möllås, G & Ahlberg, A. (2009) Läraren som mentor i en skola för alla. I Ann Ahlberg (Red.), *Specialpedagogisk forskning En mångfacetterad utmaning*. (s.167-183) Lund: Studentlitteratur AB

Rye, H. (2009). *Samspel, kommunikation och utveckling*. Lund: Studentlitteratur AB

Simeonsdotter, A. (2009a). Lärande i förskoleklassens samling. I Ann Ahlberg (Red.), *Specialpedagogisk forskning En mångfacetterad utmaning*. (s.191-211) Lund: Studentlitteratur AB

Simeonsdotter Svensson, A. (2009b). *Den pedagogiska samlingen i förskoleklassen - barns olika sätt att erfara och hantera svårigheter*. (doktorsavhandling vid Göteborgs universitet institutionen för pedagogik och didaktik) Västra Frölunda: Intellecta Infolog

Skolverket. (2010). *Läroplan för förskolan Lpfö 98, reviderad 2010*. Stockholm: Edita

Stukat, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur

Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken - ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma

Utrikesdepartementet. (2006). *Mänskliga rättigheter – konventionen om barnets rättigheter ny reviderad upplaga*. Stockholm: Edita Nordstedt Tryckeri AB

Vetenskapsrådet. (2006). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* (2:a uppl.). Stockholm: Vetenskapsrådet.

<http://www.icdp.se/> 20110825

Bilaga 1

Reflexionsdokument

Namn:

År:

datum:

Den Emotionella/Känslomässiga dialogen

Tema 1. Visa positiva känslor - att du tycker om barnet.
Intresse och omsorg om barnet som person.

Tema 2. Visa följsamhet/följ barnets initiativ.
Uppmärksamma hur barnet har det och så långt som möjligt
anpassa dig till det barnet är upptaget av.

Tema 3. Ha en god dialog med barnet - utbyt positiva
känslor. Kroppskommunikation som leenden, ögonkontakt,
gester, glädje och positiva kommentarer.

Tema 4. Uppmuntra och bekräfta barnet. Förmedla känslan
av kompetens till barnet, uppmuntran för det som barnet
klarar av att göra, viktigt för att skapa en positiv självbild.

Den Meningsskapande och Utvidgande dialogen

Tema 5. Hjälp barnet samla sin uppmärksamhet - dela fokus.
Utvecklar barnets intresse och koncentration.

Bilaga 1

Tema 6. Förklara och ge innehåll åt det som händer med entusiasm. Beskriv, ge ord, utveckla språket, ge nya ord. Gör upplevelsen tydlig, begriplig och meningsfull (kasam).

Tema 7. Utvidga barnets upplevelser genom jämförelser, förklaringar och berättelser. Jämför nuvarande och tidigare upplevelser.

Den Reglerande dialogen

Tema 8. Hjälp barnet att kontrollera sig själv och sätta gränser på ett positivt sätt - genom att vägleda och visa på alternativ och planera tillsammans. Vägled barnets handlingar steg för steg. Hjälp barnet till självreglering och stöd barnet i eget ansvarstagande. Hjälp barnet hantera och genomföra sina mål och planer. Ge tydliga signaler om vad som är tillåtet och inte tillåtet.

Omdefiniering av barnet

Gyllene Ögonblick

Sju principer för att utveckla lyhördhet

Bilaga 1

SJU PRINCIPER FÖR UTVECKLA LYHÖRDHET

(1) ETABLERA TILLITSFULL KONTAKT

Det första steget är att ta sig tid att etablera en positiv och tillitsfull relation genom att visa vänlighet och respekt. Ett andra steg är att vara villig att lyssna med utgångspunkt i det som personen är upptagen av.

(2) POSITIV OMDEFINIERING

Vår uppfattning om en person påverkar hur vi bemöter honom/henne. Omdefinition av en persons egenskaper eller beteenden i positiva ordalag för med sig en positiv inställning till personen.

(3) ENGAGEMANG I FÖRHÅLLANDE TILL SAMSPELSTEMAN

För att åstadkomma förändring är det viktigt att själv vara aktiv och i handling tillämpa det som förmedlas. Det är betydelsefullt att bli medveten om eget samspel samt att sätta egna ord på samspelstemans betydelse.

(4) BENÄMNA DET POSITIVA 1 NUVARANDE BETEENDE

Det är lättare att aktivera och understödja beteenden som redan finns tillgängliga än att lära sig helt nya mönster: Poängen är att benämna det som fungerar bra istället för att peka på brister och att ge råd.

(5) MED VETANDEGÖRA OCH VERBALISERA SAMSPEL

Samspel människor emellan pågår ständigt utan att man är direkt medveten om det. Det är därför viktigt att ibland stanna upp och reflektera och sätta ord på allt det där "självklara". Att reflektera över eget samspel leder vanligtvis till nya insikter och erfarenheter kring hur man förhåller sig till andra.

(6) UTBYTE AV ERFARENHETER 1 GRUPP

Utbyte av erfarenheter i grupp är oftast en oerhörd positiv och användbar erfarenhet som leder till en utökad förståelse och att man blir stärkt i sitt arbete.

(7) PERSONLIG OCH MEDKÄNNANDE FÖRMEDELINGSFORM

I många lägen är det viktigt att inta en professionell hållning utan inblandning av personliga känslor och erfarenheter. När det gäller samspel människor emellan kan dock det professionella avståndet få motsatt effekt, särskilt när avsikten är att förmedla värme och engagemang. Genom att använda sig av personliga exempel och demonstrationer så får det man vill förmedla större genomslagskraft.

Bilaga 2

Till berörd förskolechef och pedagoger

Hej!

Jag heter Monica Bäck och läser till specialpedagog vid Göteborgs universitet vid Institutionen för pedagogik och specialpedagogik. Som ett examensarbete i utbildningen ska jag under hösten skriva en magisteruppsats. Ämnet min uppsats kommer att utgå ifrån är hur pedagogers förhållningssätt påverkar förutsättningarna för de "tysta och försiktiga" barnens möjlighet till delaktighet.

Jag önskar med utgångspunkt från ovanstående, observera, delta vid någon avdelningsplanering samt intervjua en pedagog/avdelning. Observationerna, intervjuerna kommer att pågå under månaderna september och oktober. Pedagogerna kommer att förbli anonyma, likaså kommer inga individuella barn pekats ut, observeras, tas kort på eller intervjuas. Fokuset kommer att ligga på pedagogerna och deras förhållningssätt. Namn på barn, pedagoger, avdelningar, förskola eller annan information som kan visa på identiteten av samtliga personer kommer inte att nämnas i uppsatsen. Materialet kommer att behandlas konfidentiellt.

Tack på förhand
Åmål 2011-06-22
Monica Bäck
Student till specialpedagog
Institutionen för pedagogik och specialpedagogik
Göteborgs universitet

Monica.e.back@telia.com

Tel. 0533-62123
070-3628889

Bilaga 3

Intervjufrågor

Vad innebär det för dig som pedagog att arbeta utifrån icdp:s förhållningssätt i ditt samspel med barnen?

Vilka faktorer i ditt förhållningssätt tror du påverkar de tysta försiktiga barnens möjlighet att kunna påverka och vara delaktiga i den dagliga verksamheten?

Vilka situationer under dagen tror du de barnen har svårast att vara delaktiga i?

Hur tänker du som pedagog, för att underlätta för de barnen i dessa situationer?

Vilka faktorer påverkar ditt förhållningssätt gentemot de tysta försiktiga barnen?

Hur går diskussionerna utifrån begreppen: förhållningssätt, förutsättningar och delaktighet vid planering och utvärdering av den dagliga verksamheten med fokus på även de ”tysta, försiktiga barnen”?